
Vilko Novak

Življenje in znanstveno delo Milovana Gavazzija

Dne 20. januarja 1992 se je v Zagrebu končalo dolgo in izredno plodno življenje *dr. Milovana Gavazzija*, rednega profesorja etnologije na filozofski fakulteti Vseučilišča v Zagrebu v pokoju in zunanjega dopisnega člana SAZU. Doživel je dva mesca manj kot sedemindvetdeset let, duševno svež in zanimajoč se za vse, potem ko so mu še v začetku lanskega decembra izdali knjigo *Baština hrvatskoga sela*.

Po tolikih pregledih profesorjevega mnogostranskega in po revijah, zbornikih doma in v tujini raztresenega dela ob njegovih obletnicah smo sedaj v zadregi, kako naj primerno predstavimo in označimo to obsežno ter za etnologijo tako pomembno delo. Slovenski etnologi smo mu to posebej dolžni, saj je od začetka svojega znanstvenega dela zasledoval in vpletal v svoje raziskovanje slovensko strokovno literaturo, imel že pred 1930 stike s slovenskimi strokovnjaki in bil z nami v stalnem dopisovanju; se udeleževal simpozijev skupnosti *Alpes Orientales* v Sloveniji in drugod, sodeloval v naših glasilih in dve leti stalno predaval na naši filozofski fakulteti etnologijo neevropskih ljudstev.

Menim, da moremo za uvod najbolje označiti Gavazzijev način dela in njegov pomen z besedami, ki jih je bil sam zapisal v nekrologu svojemu prijatelju, poljskemu etnologu Kazimierz Moszyńskemu: »... intenzivnoga rada ... do pred smrt - iza koje ostaje velika i dragocjena naučna baština ... usmjerivši svoju djelatnost u pravcu da nađe ono, čega do tada nije bilo u knjigama slavenske etnografije ... da ... pocrpe sistematski, temeljito i pronicavo, kako mu je to uvijek bilo svojstveno, nove spoznaje o narodnom životu i kulturi ... Svojim mnogostranim sposobnostima pa svestranom erudicijom a upornošću i zamjernom radinošću ... Bio je čovjek enormne radne energije, upravo neiscrpan i to takvim intelektualnim kapacitetom, rukovodenim razumno samodisciplinski do posljednjih dana života ... Ali i čovjek veoma kritičan i samokritičan ...« (Etnološki pregled 1, 1959, 59 sl.). Tako je naš rajni profesor nehote označil tudi sam sebe.

M. Filipović je ob sedemdesetletnici prof. Gavazzija v predgovoru njemu posvečene Spomenice zapisal tudi: »... da je pravi etnološki naučni rad u Hrvatskoj počeo tek sa pojavom mladog profesora Gavazzia ... da je njegovo ime postalo i kod nas i u svetu sinonim za hrvatsku etnologiju ... Svaki i najmanji rad M. Gavazzia pokazuje

... vrlo široku naučnu spremu i odlično poznavanje ne samo stručne literature nego i samog tekućeg narodnog života ... tako da je vremenom postao i jedan od najistaknutijih predstavnika južnoslovenske i balkanske etnologije« (Etnološki pregled 6-7, 1965, 3 sl.).

In po smrti Milovana Gavazzija je eden njegovih učencev in naslednikov, Vitomir Belaj, zapisal o njem: »Velikan hrvatske etnologije ... Odlazi znanstvenik svjetskoga glasa ... starosta hrvatske i europske etnologije ... neosporeni autoritet ove najnationalnije od svih znanosti ... Jedan od posljednjih pravih Europejaca u europskoj etnologiji ... Izgubili smo ... etnologa koji je udarao temelje novim granama etnologije« (Vjesnik, Zagreb, 22. siječnja 1992, 9).

Slavist Josip Bratulić, dekan Filozofske fakultete v Zagrebu, se je takole poslavljaj ob grobu od Milovana Gavazzija: »bio je čovjek neobična soja, koji se svojom plemenitošću, postojanošću, čistoćom čovječnosti, samozatajnošću i iznimnom mudrošću isticao među suvremenicima kao hrvatski Diogen: svijetlio je svojom osobom više nego nekom metaforičkom lampom u tami prošloga, neljubaznoga vremena ... Oti-mao je zaboravu i njegovoj sverazornoj snazi hrvatsku narodnu baštinu ... upozorivši slavensku i svjetsku etnologiju na bogatstvo koje čuva hrvatski narod ... što je svojom sveobuhvatnom mudrošću i prijaznošću privlačio sve uzraste i svima je, kao učitelj, dijelio kruh znanja i spoznanja ... Filozofski fakultet kao nestoru naše etnološke, ali i filološke znanosti podijelio mu je povelju Filozofskog fakulteta, kojom se nagradom odlikuju najzaslužniji članovi naše ustanove i najzaslužniji pojedinci kojih je doprinos znanosti neizbrisiv« (Putovanja, Zagreb, vol. 2, br. 1, 2-3).

Za čim popolnejše poznavanje profesorjevega znanstvenega in vsakršnega strokovnega dela bi morali čim natančneje poznati potek njegovega življenja, posebno v mladih, študijskih letih, kar nam pa danes še ni mogoče v zadostni meri. Tako premalo vemo o izviri njegove nadarjenosti, njegovega značaja in temperamenta v njegovih prednikih - pa tudi njegove telesne žilavosti - bil je v dijaških letih nogometaš in se je učil mečevanja, o njegovi vzgoji v domači hiši - narodil se je 18. marca 1895 v Gospiću - kjer je kot edinec v družini gimnazijskega profesorja geografije Arturja, pozneje od 1920-1926 profesorja na filozofski fakulteti v Ljubljani in odtlej v Zagrebu (umrl 1944) imel najboljšo vzgojo in izobrazbo, ki si jo je pridobil v osnovni šoli in 1. razredu na gimnaziji na Sušaku, potem na 1. realni gimnaziji v Zagrebu, kjer je maturiral leta 1913. Jeseni tega leta se je vpisal na filozofsko fakulteto Vseučilišča v Zagrebu, kjer je študiral kot glavni predmet filozofijo (prof. Albert Bazala) in drugi glavni predmet hrvatski jezik z drugimi slavističnimi predmeti (prof. Dragutin Boranić, Tomo Maretić), kot stranski predmet pa nemški jezik s književnostjo (prof. St. Tropsch). Po sedmih semestrih se je vpisal v osmega na Karlovi univerzi v Pragi, kjer je študiral - po lastnih besedah v neki rokopišni avtobiografiji - »u prvom redu slavenske jezike, starine i folklor«. Pod »starine« moramo misliti »starožitnosti«, o katerih je predaval Lubor Niederle.

Po tedanjem redu je kot absolvent nastopil profesorsko službo kot suplent 12. 3. 1918 na »donjogradski« gimnaziji v Zagrebu, do nov. 1918, v maju 1919 postal »namjesni učitelj« na moški učiteljski šoli v Zagrebu, kjer je poučeval do 1922. Medtem je 31. jan. 1919 dosegel doktorat filozofije z disertacijo *Ritmika hrvatskih narodnih pjesama* (to temo je imel tudi za domačo nalogo za profesorski izpit), ki ji je bil glavni ocenjevalec verjetno prof. Boranić. Izpit za srednješolskega profesorja (danes bi rekli diploma filozofske fakultete) je opravil dne 22. oktobra 1918 iz filozofije in hrvatskega jezika kot glavnih predmetov, ki jih je smel poučevati v vseh razredih srednjih šol (oboje z odličnim uspehom) in 3. maja 1919 iz nemškega jezika kot stranskega predmeta (z dobrim uspehom), ki ga je smel poučevati v nižjih razredih. (Vir: Ispitna

svjedodžba, ki jo je 3. maja 1919 v Zagrebu izdalo Kr. poverjenstvo za ispitivanje kandidata srednješkolskega učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji.)

V času srednješkolskega službovanja je Milovan Gavazzi razvil izredno znanstveno, publicistično in uredniško dejavnost, ki še ni dovolj raziskana. V letih 1919 do 1922 je objavil v časopisu Sv. Cecilija šest muzikoloških razprav in člankov. Urejeval je dijaški list *Omladina* in pedagoško glasilo *Nastavni vjesnik*. V prvega je npr. napisal članek *Oko balade o Hasanaginici* (1919-1920), ki kaže na zvezo z njegovim študijem slavistike. Pravtako obširno poročilo *Uz šestu knjigu narodnih pjesama zbornika Matice Hrvatske* (1920-1921).

Sodeloval pa je tudi v več drugih časnikih in časopisih (Hrvatska smotra, Savremenik, Vijenac, Hrv. geografski glasnik, Anthropos), za kar nimamo natančne bibliografije. Tako je v prvem letniku lista Hrvatski učitelj (I, 1920) objavil članek *Naš narodni učitelj kao proučavač svojega kraja i naroda*, v katerem so že zametki Gavazzijevih poznejših prizadevanj, da bi pritegnil učitelje k zbiranju gradiva o vaškem življenju, kakor so se izražala v Narodnoznanstveni zajednici.

Posebno pomembno pa je bilo, da se je mladi profesor pridružil prav tisti čas ustanovljenemu »kulturno-zgodovinskemu in etnografskemu« časopisu Narodna Starina (dalje NS), ki ga je urejeval dr. Josip Matasović in je bil »poluslužbeni organ muzeja« (Gavazzi, Lud Słowianski - dalje LS, 78). Prvi njegov članek v tej reviji: *Tkanje tkanica osobitom spravom u Posavini* je bil s področja njegovega poznejšega etnološkega delovanja in dokazuje, kako zgodaj se je Gavazzi zanimal za stvarno kulturo. Iz tega časa je tudi prispevek *Etnografske akvizicije* (NS I, 1922), na katerega se tudi nanaša njegova navedba v avtobiografiji, da je za etnografski oddelek Hrvatskega narodnega muzeja »več prijte toga sabirao materijal«. V Narodni starini je tudi objavljial knjižne ocene in poročila, a povečini že v času službovanja v muzeju.

M. Gavazzi pa je v teh letih objavljial tudi v drugih časnikih in časopisih, npr. v Savremenu 1920, v Hrvatski njivi 1918 in še kje. Že iz njegove prve obširnejše bibliografije (B. Pleško, Etnološki pregled 6-7, 125-136) je razvidno, da je v času službovanja na srednji šoli in urejevanja Nastavnega vjesnika vneto deloval tudi v profesorski organizaciji, saj najdemo v njem njegova poročila: *Pitanje profesorske komore u Čeha* (1921), *Briga oko estetskoga uzgoja omladine u Českoj* (ib.), *Česki prikaz našega društva i njegova rada* (ib.) itn. Ti prispevki tudi dokazujejo profesorjevo vsestranskost in mednarodno aktivnost.

Čisto pozabljeno pa je, da je Gavazzi sestavil *Pravopisni rječnik* (Zagreb 1921, 138 strani). Leto 1922 pa je postalo odločilno prelomno v Gavazzijevem delovanju, saj je bil - po lastnem zapisu v avtobiografijah - »na pobudu« in v drugi različici: »na prijedlog ravnateljstva Etnografskog odjela Hrv. nar. muzeja u Zagrebu pridijeljen najprije dijelom (15.IX.1922, tj. da je še učil nekaj ur na šoli, V.N.) a poslije sasvim tome muzeju, za koji sam već prijte sabirao material. U tom sam muzeju imenovan za kustosa (18.IV.) 1923 g. i kao takav sam ostao tamo do imenovanja za vanrednog profesora univerziteta«. Kakor je bil M. Gavazzi gotovo odličan profesor in je rad učil, tako pa njegovo dotedanje znanstveno in publicistično delo dokazuje, da ga je mikalo prav to področje in sicer razširjeno z etnomuzikologije, ki se ji je dotlej najbolj posvečal, na vso ljudsko kulturo. Zato je njegov prihod v Etnografski muzej gotovo zelo ustrezal njegovim željam in namenom ter je moral biti omogočen tako s spoznanjem tedanjega ravnatelja etnografskega oddelka S. Bergerja, da mu bo M. Gavazzi zelo dober sodelavec, kakor gotovo tudi s priporočilom zunanjega sodelavca muzeja, glasbenika Božidarja Širole in kustosa muzeologa, poznejšega ravnatelja Etnografskega muzeja, dr. Vladimira Tkalića, Gavazzijevega najožjega sodelavca.

M. Gavazzi je bil muzejski človek in delavec v najboljšem pomenu besede. Že na začetku svoje znanstvene kariere, gotovo že kot študent slavistike v širšem smislu -

zato je tudi šel pred koncem študija v Prago in tam so mu spoznanja še bolj dozorela - je dobro vedel, da je prvotni vir spoznavanja in raziskovanja ljudskega življenja to življenje samo - in sicer po njegovem spoznanju vaško življenje - drugotni vir pa so muzeji in druge zbirke, ki včasih hranijo s terena že izginule predmete, pomembne za spoznavanje starejših oblik, pa še pisani ali tiskani podatki bodisi v arhivalijah ali objavljeni v tisku, tudi že uporabljeni v znanstveni ali publicistični literaturi. Zato je Gavazzi kot profesor etnologije stalno ali sam vodil svoje študente v Etnografski muzej ali so jih vodili asistenti. V njegovih razpravah najdemo nešteto sklicevanje na predmete v raznih muzejih po svetu, bodisi da jih je opazil sam, bodisi da je vedel zanje iz literature. Teren ga je pošiljal v muzej k recentnim dopolnilom in nasprotno: pomanjkljive muzejske zbirke so klicale po dopolnjevanju in po študiju celotnega življenja na terenu, saj so muzejski predmeti le statične prvine, odnesene s terena.

Zgodovino in stanje v prvem desetletju etnografskega muzeja v Zagrebu je Gavazzi sam orisal v razpravi *Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji* (LS I, 1931), kjer poudarja pomen zbirke nekdanjega podjetnika, izvirajočega s Slovaškega, Samuela Bergerja, ki je postal 1919 prvi ravnatelj Etnografskega oddelka Hrvatskega narodnega muzeja, v katerem so tedaj združili etnografske zbirke iz vseh muzejev in zasebne zbirke. Pri *Odsjeku za pučku muziku* tega muzejskega oddelka, ustanovljenem že 1920, piše Gavazzi: »sa zadatkom, da se brine za organizaciju i sabiranje narodne muzičke građe (voden dijelom od muzikologa dra Božidara Širolo, dijelom od pisca ovoga prikaza)«. Gavazzija so za delo prav v glasbenem oddelku muzeja najbolj priporočale njegove dotedanje etnomuzikološke razprave, v zvezi s katerimi pravi L. Županović (gl. dalje), da si je Gavazzi pridobil »temeljito glasbeno kulturo z vzorno iznajdljivostjo v stari glasbeni grafiji ... v največji mogoči meri« (EP 14, 17), »ne s formalno diplomom, marveč s svojo veliko in stalno ljubeznijo do glasbe«. Saj se je štirinajst- in petnajstletnik učil igranja na flavto v šoli zagrebškega Narodnega zemaljskega glasbenega zavoda, nato pozavne (trombona) in timpanov ter je muzical s svojimi prijatelji. Kot samouk si je prisvojil glasbeno teoretične discipline, tako da »je u tome uspio iznad svakog očekivanja, svjedoče svi njegovi radovi ...« (Županović, EP 14, 117).

M. Gavazzi je v času svojega delovanja v muzeju nadaljeval svoje muzikološko raziskovanje, ki ga ni nikoli opustil tudi pozneje, obenem pa je za namene muzejskega glasbenega oddelka snemal ljudske napeve na terenu: s sodelovanjem dr. Vinka Žganca v Medmurju jih je »mukotržno i strpljivo« (Županović) posnel okoli 120 in dva svatovska govorna odlomka. Fiksiral jih je s pomočjo aparata dunajskega Phonogramm-Archiva na 31 plošč, o čemer poroča v članku *S fonografom kroz Međumurje* (Sv. Cecilija 1924). Gavazzi je snemal tudi v drugih krajih (z B. Širolo) in tudi zapisoval napeve, o delu glasbenega oddelka pa je napisal (s Širolo) obsežno poročilo: *Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu od osnutka do konca 1929.* (NS 10, 1931, sv. 25, 3-80).

Prof. Gavazzi je mnogo hodil na teren sam ali s skupinami in ni prehodil le vsega etničnega hrvaškega ozemlja - npr. tudi Gradišćansko v Avstriji -, marveč tudi sosednja področja na Balkanu, o čemer pričajo navedbe v njegovih spisih in njegovi fotoposnetki. Med temi njegovimi ekskurzijami je bila posebno pomembna, kot prva take vrste, »ekspedicija« s čolni po Kolpi v juliju in avgustu 1923, o čemer sta z V. Tkalčićem poročala v članku *Pokupska ekspedicija 1923. godine* (Zbornik, Gradski muzej, Karlovac 1964, 114-124). - M. Gavazzi ni prinašal s takih popotovanj le bogatih zapiskov, marveč tudi številne fotoposnetke najprej za etnografski muzej, pozneje pa za Etnološki seminar na fakulteti. Številne od njih je uporabil v svojih spisih in uporabili so jih tudi drugi. Pripomniti je treba, da je imel M. Gavazzi odlične sposobnosti za terenskega delavca: poleg samoumevnih strokovnih, z odprtimi očmi in ušesi za vse, kar je treba rešiti za stroko, še izreden takt, s katerim je znal občevati z vaškimi

ljudmi tako na cesti, kot na polju, na paši, pri delu, v hiši in izvabiti iz njih vse, kar ga je zanimalo. O tem mi je pripovedoval iz svojega izkustva rajni prof. B. Bratanić.

O Gavazzijevem muzeološkem in terenskem delovanju je napisala posebno študijo Jasna Andrić (Prof. dr. M. Gavazzi i njegov rad na polju etnološke muzeologije. Lički zbornik 1, Zagreb 1978, 1-16). Tu naj omenimo le, da je v času svojega službovanja v Etnografskem muzeju pisal o svojem in muzejskem delu v člankih: Etnografske akvizicije (NS 1922), Iz materijalne kulture (Etnografski muzej u Zagrebu, ib.), Iz naše narodne umjetnosti, Uskrsna šarena jaja (Vijenac II, 1924), Sa našega sela (Zagrebački ilustrovani list 1925); za Katalog kulturno-historijske izložbe grada Zagreba (1925) je napisal članek: Kultura sela oko Zagreba.

V teh letih je Gavazzi tudi nadaljeval s pisanjem ocen in poročil o strokovnih knjigah (Niederle, Murko, Schneeweis, Širola) v časopisih, v katere je pisal doslej in jim je ostal zvest tudi po odhodu na univerzo. Tudi ta poročila so dokaz avtorjeve vsestranosti in zavesti, da je treba bralce seznanjati s strokovnimi novostmi v najširšem razponu (etnologija, glasba, slavistika).

Zanimivo bi bilo vedeti, odkod so prihajale pobude za Gavazzijev poziv na univerzo in kdaj. Ker so vse srednjeevropske univerze imele katedro za etnologijo (etnografijo), tudi v tedanji Jugoslaviji: v Beogradu že na začetku stoletja in v Skoplju od 1921, je tudi v Zagrebu, na najstarejši univerzi v državi, bila potreba po njej pereča, saj je bila strokovna dejavnost v okviru JAZU zelo živa. Toda potem, ko Anteja Radića iz političnih razlogov niso imenovali na to mesto in je kmalu umrl, so katedro za etnologijo ustanovili šele 1924, zasedel pa jo je 1925 kot docent slavist dr. Petar Bulat, prej krajši čas docent v Skoplju. Toda ostal je na tem mestu le eno študijsko leto, saj kvalifikacije zanj ni imel (z nekaj manjšimi folklorističnimi spisi s področja verovanja). Tako je postala strokovna zasedba katedre spet aktualna in izbor je naravno našel kustosa Milovana Gavazzija za najprimernejšega, saj je imel že spise z raznih področij etnologije. Da bi se še bolj usposobil, so mu - gotovo na pobudo univerze - preskrbeli stipendijo, o kateri sam pravi: »U svrhu usavršavanja i samostalnog naučnog rada napose u području slavenske etnografije in paleoetnografije dobio sam za g. 1925. 26. stipendij za studij u Pragu gdje sam u rečenom smjeru radio u muzejima, univerzitet-skim institutima pa i među Malorusima (Verhovincima) u Karpatima; studirao sam te godine i muzeje u Berlinu, Hamburgu, Krakowu (tu se je seznanil s prof. K. Moszyńskim, ki ga je vodil po strokovnih ustanovah, prim. Gavazzijev članek v zborniku o Moszyńskem, V. N.), Turčianskom sv. Martinu i Beču (ovdje inače u nekoliko navrata) - upotpunjujući, pored ostaloga, i znanje u području opće etnologije. Predložen sam 1926. g. za vanrednoga profesora etnologije s etnografijom na filozofskom fakultetu univerziteta u Zagrebu, pa sam nakon ponovnoga prijedloga imenovan (23. X) 1927. (zakaj prvič ni bil imenovan, ni znano, gotovo iz političnih razlogov, V. N.), dok sam za redovnoga profesora imenovan (8.XI) 1930 g.«

Za Gavazzijevo strokovnost je pomembna njegova lastna oznaka svojega zanimanja za stroko (v *Opis života i rada* iz časa po 1948): »Studij života i kulture naroda zauzimao je još za vrijeme universitetskih nauka dio rada, napose oko duhovnoga blaga, pa je i disertacija izradjena iz toga područja *Ritmika hrvatskih narodnih pjesama*. Iza dovršenih sveučilišnih studija potpuno se odajem etnologiji dotično etnografsko-folkloriskom radu. Sabirao sam etnografsku gradju materijalne kulture u Lici zbirka se sada nalazi u Etnografskom muzeju u Zagrebu, pa se u tom pravcu rad nastavlja sve do sada, jednako kao i sakupljanje ostale etnografske gradje na različnim stranama u narodu. Uza to se već od prvih početaka rada u ovom naučnom području obrađuju pojedini pojavi i problemi u naučnim obradbama sad u užem sad u širem etnološkom okviru. Naročita su mi područja naučnoga rada: poredbeni etnološki studij slavenskih naroda i s tim u vezi život i kultura davnih Slavena; proučavanje etnografske strukture

Balkana i njezine geneze, napose kulturna analitika južnih Slavena. Uže specijalno područje rada još je: muzička etnografija muz. folklor ; taj se rad vršio dijelom u *Odsjeku za pučku muziku* u Etnografskom muzeju u Zagrebu, koji sam neko vrijeme sam vodio a poslije surađivao uz njegova kustosa dra B. Širolu, te vršio i fonografska snimanja. - U metodičkom pogledu aplicira se, gdje god je to moguće, metod uporedna ispitivanja stvari i naziva Wörter und Sachen ; a uz primjenu i ostalih metodičkih principa etnologije i kulturne historije obrađuju se pojedini kulturni kompleksi kulturno-analički prikazujući njihovu sadašnju kulturnu etnografsku strukturu te njenu genezu; provođenje *etnogeografskoga* radnog metoda kako u svojim tako i u rukovodjenim kolektivnim radovima Etnološkoga seminara donosi izvjesne još neobjelodanjene rezultate ...»

S temi besedami je Gavazzi sam označil smer in delovno metodo svojega raziskovalnega dela od začetkov, posebno od 1925 dalje, in na univerzi. Gotovo je bil on tedaj edini najbolje kvalificirani strokovnjak za mesto prvega resničnega učitelja etnologije na filozofski fakulteti, ki je moral ves potek študija tega predmeta in njegovo organizacijo ustvariti od začetka. V že navedenem članku o stanju stroke v Jugoslaviji je na kratko označil smer svojega dela na katedri: »Pored kolegija općene etnologije drže se kolegiji naročito iz slavenske etnografije i paleoetnografije te posebno i etnografije resp. etnografske strukture Balkana. Seminarski rad, osim svagdje uobičajenih poslova i principa (među ostalim i u svezi sa Etnografskim muzejem i t. d.), udešava se i u kolektivnim radovima, kod kojih se etnološke i uže etnografske teme (u prvom redu sa područja Balkana) obrade i pretresu uz podjelu rada među članovima seminara.« (LS I, 2, 1930, B 293).

V seminarju je moral osnovati knjižnico, nabaviti aparate in druga pomagala, začel je sistematično zbiranje etnološke bibliografije o južnih Slovanih in z izdelovanjem etnogeografskih kart, tako da je profesor pobudil pri nekaterih študentih sistematično raziskovanje nekaterih kulturnih prvin (orne priprave, Zeleni Jurij, noša, tipi preslic, skrinj itn.).

V skromnih razmerah, ko je etnološki seminar imel dolga leta, do preselitve v novo zgradbo filozofske fakultete, le en prostor za študente, ki je bil obenem predavalnica in prostor za asistenta, manjši prostor pa za profesorja, je profesor Gavazzi razvijal od začetka živahno, vsestransko dejavnost, s katero mu je uspelo pritegniti študente k resnemu znanstvenemu delu. To se mu je posrečilo iz več razlogov: zaradi velike ljubezni do predmeta, ki se mu je posvečal že toliko let; zaradi izrednega poznavanja predmeta, zaradi svoje znanstvene usposobljenosti in ne nazadnje zaradi prijetnega, privlačnega načina predavanja ter občevanja s posameznikom. Svoja predavanja, ki jih je tematsko širil tudi na vso Evropo in na neevropska ljudstva, je stalno dopolnjeval in jih prilajljal, kot je sam označil svojega mlajšega kolego B. Bratanića v spominskem govoru: »Mnoge stotine studenata ... nose danas ono znanje koje im je on predavao, uvijek savjesno pripremljeno, možda čak i prepeditantno priredivana predavanja ... A tih etnologa ima po cijeloj Jugoslaviji i vanjskom svijetu. Mnogi su i na visokim položajima ove struke.« (Traditiones 16, 1987, 348).

Prav v Bratanićevo organizaciji in pripravi Etnološkega atlasa Jugoslavije in evropskega etnološkega atlasa so Gavazzijevi začetki v etnološki kartografiji dosegli svoj vrh. Toda profesor Gavazzi je bil tudi začetnik etnološkega filma v vsej Jugoslaviji. Po izjavi Našku Križnarju, ki je posnel razgovor z njim o njegovem filmskem delovanju 5. junija 1987 v Zagrebu, je posnel prvi film o svatbi v nekaterih vaseh Posavine leta 1922, ko je tudi že pisal o »potrebi kinematografskog snimanja« (NS I, 85). Sistematično pa je začel snemati dokumentarne filme 1930: o lončarstvu na ročnem kolesu v Potravlju pri Sinju in na Velem Ižu, o zvončarjih (Kastav), o kuhanju mleka z razžarjenimi kamni, o oranju, o pogrebu na saneh, v naslednjih letih pa je posnel, delno s

sodelovanjem A. Stojanovića, filme o izdelavi crepulj, o družinski zadrugi, o tkanju itn. Vsega dvajset dokumentarnih filmov, med katerimi so nekateri neponovljivi. Njegovo prizadevanje je podpiral Inštitut za znanstveni film v Göttingenu. Na Gavazzijevo pobudo je bil konec 50-ih let osnovan Jugoslovanski odbor za etnografski film, slovenski odbor pa je osnoval Niko Kuret, ki je snemal take filme na Slovenskem. M. Gavazzi je objavil članek: *Etnografski film, njegovo značenje i primjene* v Slovenskem etnografu XVI-XVIII, 1964, 57-84. Njegov iz francoščine prevedeni referat: O nujnosti kategorizacije etnografsko folklornih filmov je objavil Glasnik SED 3-4, 1987, 111-114.

Kot profesor je M. Gavazzi celo desetletje moral sam opravljati vse delo v svojem seminarju. Imel je mnogo dobrih študentov, med njimi je bil tudi diplomirani slavist Branimir Bratanić, ki je 1937 postal asistent v etnološkem seminarju in tako delno razbremenil profesorja. Po opravljenem doktoratu je šele 1951 postal docent in razširil obseg predavanj. Pripravljali so disertacije tudi drugi in postajali asistenti ter docenti. Da bi njihovim delom omogočil pot v javnost, je disertacije in druga dela začel objavljati kot Publikacije Etnološkega seminarja ... (B. Bratanić, V. Huzjak, A. Stojanović) ter v zborniku Etnološka istraživanja i grada, ki ga je izdajal Etnografski muzej v Zagrebu.

V Gavazzijevem življenjepisu je treba omeniti še njegov začasni delni povratek v Etnografski muzej: po krizi v njegovem vodstvu, v katero je Gavazzi sam polemično posegel (s člankom *Jedan novi »Vjesnik«* v Obzoru 1935 in Reorganizacija Etnografskega muzeja rt. 1936) je bil 31. VII. 1939 imenovan za v.d. njegovega ravnatelja, kar je ostal do jeseni 1941. - Njegovo delo pa ni ostalo le v okvirjih univerze in muzeja. Slovansky Ustav v Pragi ga je 1929 izvolil za člana dopisnika; Etnografska komisija Poljske akademije znanosti pa istega leta za člana sodelavca. Pri JAZU v Zagrebu so ga izvolili za člana odbora za raziskovanje historičnih kolonizacij (1929) in Odbora za folkloro (1930). Od 1949 je bil sourednik Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena. Bil je tudi izvoljen za dopisnega člana JAZU, toda zavoljo nesoglasij v odboru izstopil (verjetno 1958). Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani ga je izvolila za svojega zunanjega dopisnega člana 25. marca 1976.

Doma je bil strokovni urednik in sodelavec za etnologijo pri Hrvatski enciklopediji, Enciklopediji Jugoslavije, sodelavec Male enciklopedije in Pomorskega leksikona, Opće enciklopedije. Bil je deset let predsednik Etnološkega društva Jugoslavije in potem njegov častni predsednik; glavni urednik Etnološkega pregleda od začetka (1959 do 1983). - Postal je član vrste tujih znanstvenih društev: Anthropologische Gesellschaft in Wien, Polskie towarzystwo ludoznawcze v Poznanju, Československá národopisná společnost v Pragi. Prejel je odlikovanja v Nemčiji, na Finskem, Madžarskem, Herderjevo nagrado na Dunaju; nagrado za življenjsko delo NR Hrvatske in red dela ob 70-letnici življenja; v letu pred smrtjo je prejel posebno diplomu Filozofske fakultete univerze v Zagrebu za najzaslužnejše njene članke; Dvanajsti kongres Unije antropoloških in etnoloških znanosti v Zagrebu 1988 mu je podelil posebno plaketo kot etnologu svetovnega pomena. O njegovi udeležbi na številnih mednarodnih kongresih, simpozijih in strokovnih sestankih govorijo njegovi v zbornikih natisnjeni referati. Prav tako je predaval na mnogih domačih in tujih etnoloških katedrah in drugih ustanovah, en semester kot profesor-gost na Indiana University - Institute for Folklore v Bloomingtonu, Indiana.

O ugledu zagrebškega profesorja v svetu pričajo tudi pogosta vabila k sodelovanju v raznih revijah in zbornikih. Bil je tudi 1968 med soustanovitelji mednarodnega časopisa slovanskih etnologov *Ethnologia Slavica*, v katere uredniškem odboru je bil in ki izhaja v Bratislavi (doslej 22 letnikov). Njegovih življenjskih jubilejev se nismo spominjali le doma, marveč tudi v tujini. Tako je bil ob Gavazzijevi sedemdesetletnici Etnološki pregled 6-7 posvečen njemu kot posebna »Spomenica« z uvodnim člankom

M. Filipovića o slavljenčevem delu in pomenu ter z bibliografijo njegovih del, ki jo je sestavil B. Pleše. Poljaki so svoj časopis *Prace etnograficzne, zeszyt 7* (Warszawa-Kraków 1974) posvetili »Czcigodnemu Jubilatowi Dr. Milovanovi Gavazziemu ... wybitnemu etnologowi słowiańskiemu ...«

Ob osemdesetletnici svojega dolgoletnega predsednika je Etnološko društvo Jugoslavije priredilo od 7. do 10. X. 1975 v Stubičkih Toplicah strokovno posvetovanje njemu v čast in posvetilo Etnološki pregled 14 (1977) z delom tamkajšnjih referatov kot spominski zbornik, z uvodnim člankom V. Novaka in nadaljevanjem njegove bibliografije od 1965 do 1976 (J. Andrić, tu natančni podatki o navedenih spisih). *Ethnologia Slavica* pa mu je posvetila svojo VII. knjigo z uvodnim člankom V. Novaka: *Die wissenschaftliche Tätigkeit Milovan Gavazzis in bibliografijo njegovih del* (J. Andrić). - Njegovi zagrebški študenti pa so mu posvetili prvi letnik časopisa (ali prvi del zbornika) *Etnološki prilozi* (Zagreb 1978) s sedemnajstimi razpravami.

Kakor so spisi M. Gavazzija v tujih publikacijah pomembni za spoznavanje njegovih dognanj tudi za tuje strokovnjake, tako pa so zavoljo jezika in raztresenosti v težko dostopnih objavah vedno teže dosegljivi domačim, zlasti mlajšim etnologom in drugim interesentom. Zato smo avtorju večkrat predlagali, naj bi v prevodu izdal vse te razprave, na kar je ob svoji osemdesetletnici pristal. Tako je nastala obsežna, bogato ilustrirana knjiga: *Vrela i sudbine narodnih tradicija. Kroz prostore, vremena i ljude*. Etnološke studije i prilozi iz inozemnih izdanja (Zagreb, Liber, 1978, 290 strani, dalje kot VS). Knjiga tudi na zunaj ponazarja profesorjevo obsežno delo, seznam izvirnih naslovov in mesta objave spisov pa njihov časovni (od 1947) in prostorni razpon. Avtor jih je razvrstil v pet vsebinsko povezanih skupin. Tu naj zdaj izrazimo željo, da bi bilo potrebno pripraviti novo knjigo s prevedenimi poznejšimi profesorjevimi spisi v tujih publikacijah in s pomembnejšimi njegovimi spisi iz domačih časopisov in zbornikov.

Čeprav je bil profesor M. Gavazzi 31. 8. 1965 upokojen, je nadaljeval svoje delo na fakulteti kot honorarni predavatelj ter kot voditelj magistrskih in doktorskih študij, to zadnje še dolgo potem, ko je prenehal predavati. Tudi v tem času je še predaval v tujini in sodeloval v domačih društvih in ustanovah. Na svoj etnološki seminar je bil navezan do konca in mu je tudi volil veliko zbirko knjig in separatov, ki jih je nabral vse življenje, in svojo bogato korespondenco.

Pri predstavitvi in vrednotenju znanstvenega in strokovnega dela *M. Gavazzija* bi morali začeti s tistimi njegovimi poljudnimi in poučnimi spisi, ki jih je objavljaval v časopisu *Omladina*, *Hrvatska njiva* (1918), *Hrvatski učitelj*, *Nastavni vjesnik* in še kje, mogoče tudi v kakih dijaških listih ali kot dijak v časnikih, mladinskih listih. Toda to nam je danes v Ljubljani skoro nemogoče in bi predaleč zašli od obsega, ki ga omogoča naš zbornik v ta namen. To bo delo hrvaških kolegov.

Kratko je potrebno opomniti, da so pri Hrvatih - po mnogih spisih o ljudskem življenju od 16. stoletja dalje - 1889 ustanovili pri JAZU odbor za sabiranje spomenika tradicionalne literature, ki se je pozneje imenoval Odbor za folkloru, končno pa Odbor za narodni život i običaje in je 1896 začel izdajati *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* (ZNŽO). Njegov urednik je od drugega letnika naprej bil nekaj časa dr. Ante Radić, ki je pisal tudi o teoretičnih vprašanjih etnologije in sestavil *Osnovo za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, po kateri so sestavili mnogo krajevnih monografij. Od 1902 mu je bil urednik Gavazzijev profesor D. Boranić.

Gavazzijevo vsebinsko mnogostransko znanstveno raziskovanje je najbolj smotrno pregledati po tematskih skupinah, čeprav v vseh obravnava ali v glavnem ali tudi hrvaško ljudsko kulturo. Tako se moramo ustaviti pri njegovih etnomuzikoloških in muzikoloških spisih, s katerimi je začel kot triindvajsetletnik. Strokovnjak za to področje, L. Županović, ugotavlja, da je med štiridesetimi Gavazzijevimi spisi s to

tematiko: 13 etnomuzikoloških, eden muzikološki, drugi pa sodijo v glasbeno publicistiko. Županović je nadrobno razčlenil in označil vse te Gavazzijeve spise in jih zelo visoko ocenil. V prvi skupini so taki kot: »*Koledo*« u zagrebačkoj stolnoj crkvi (1919), *Jadranska »lira«* - »*lirica*« (1939), *Pregled karakteristike pučke muzike južnih Slavena* (1932) *Die Namen der altslavischen Musikinstrumente* (1966) in drugi, ki vsi prinašajo nova dognanja na svojem področju. Izrazito muzikološka je razprava *Muzika starohrvatskih crkvenih prikazanja* (1924), v kateri »opozarja na vlogo glasbene sestavine v naših prikazanjih« (=ljudskih verskih igrah), v drugem delu pa »prinaša sodobno transkripcijo teh dveh neumatskih zapisanih napevov« v glagolskem rokopisu iz 1556. v Prikazanju sv. Lovrona ter razpravlja o njih in o rokopisu. (Županović, Prinos Milovana Gavazzija hrvatskoj glasbenoj znanosti, EP 14, 1977, 19.)

V glasbeno publicistiko uvršča Županović na n.m. tudi prvi Gavazzijev članek s tega področja: *Prilog narodnim melodijama u »Cithari octochordi«* (1919), v katerem obravnava besedilo in napev ljudske cerkvene pesmi, ki se začneja: O detece me predrago, vesela sem ti ... Kot nestrokovnjak v glasbi sem mogel pokazati ob profesorjevi devetdesetletnici (*Traditiones* 14, 1985, 165-168), da so tudi to kajkavsko pesem stoletja peli v prekmurskih cerkvah (pripadnost zagrebski škofiji!) in jo ponekod še danes pójejo; pa tudi na besedilo prekmurske priredbe v Pustaijevi cerkveni pesmarici 1893. Pravtako sem povedal ob drugi profesorjevi razpravi s tega področja: *Iz povijesti pjesme Narodil nam se kralj nebeski* (1922), da jo še ponekod v Prekmurju pójejo, da je začetek te pesmi ohranjen v rokopisni Martjanski pesmarici iz 17. stol., natisnjen v evangeličanskem Bakoševem *Nouvom Gráduválu* 1789, delno pa tudi v Pustaijevi pesmarici. O ljudski glasbi in glasbilih je pisal Gavazzi v zadnjih letih še v prospektih *Medunarodne smotre folkloru v Zagrebu* (1975, 1987).

Gavazzijevo delo na področju muzikologije je delno omogočala tudi njegova slavistična izobrazba in je bilo - vsaj v glavnem - neodvisno od teoretičnega pristopa k etnološkemu raziskovanju, ki tvori večino njegovega raziskovanja. M. Gavazzi ni napisal nobene razprave o teoriji etnologije, njenih nalogah in delovnih metodah. Med njegove redke teoretične spise moramo šteti nekatere referate, v katerih je predlagal raziskovanje nekaterih nujnih vprašanj v evropski etnologiji: *Zu den gemeineuropäischen Forschungsplänen* (Laos 1951), *Forschungsevidenz* (ib.), *Urgent Tasks in European Ethnology* (1966), pa še *Uz savremeno proučavanje narodnoga stvaralaštva* (1972) in referat v Bovcu 1971: *Pojavi i procesi oko kulturnih granica* (1973), ki sta edina v hrvaščini napisana članka te vrste, pa tudi glavni avtorjev vidnejši odziv na dogajanje v sodobnem ljudskem življenju.

M. Filipović je prvi postavil vprašanje o Gavazzijevi teoretični usmerjenosti: »Prof. Gavazzi u toku svoga dugogodišnjeg rada ostao je po strani od raznih škola ili pravaca u etnologiji; bio je osobito imun prema raznim determinizmima. Počeo je i u toku celog svoj dosadašnjeg rada ostao ubeden i dosledan predstavnik empirizma, ali ne onog jednostavnog koji se zadovoljava konstatovanjem i opisivanjem činjenica: kao etnolog prof. Gavazzi uvek nastoji da što dublje prodre u istoriju pojava i ustanova čijim se proučavanjem bavi, koristeći se uz to i lingvističnim analizama kao i etnološkim poređenjima, te da tek onda izvodi zaključke. Stoga su njegovi zaključci redovno ubedljivi i konačni. Njegov metodološki postupak doveo ga je u poslednje vreme da postane veoma blizak onim stranim etnolozima koji se drže teorije kulturnih areja« (EP 6-7, 1965, 4).

Iz nekaterih Gavazzijevih spisov bi mogli zbrati nekaj stavkov, ki govorijo o predmetu in metodi stroke. Predvsem je tudi on, kot je bilo v tistem času v rabi po vsej Evropi, uporabljal termina: *etnografija* in *etnologija*: prvega kot oznako za opisni del znanosti mnogo pogosteje, drugega za raziskovalni del pa redkeje. Pozneje - okoli 1940 - so na Hrvatskem začeli uporabljati v poljudnih spisih tudi izraz »*narodoznan-*

stvo«, ki ga je uvedel že Ante Radić. V svoji prvi razpravi sintetičnega značaja: *Kulturna analiza etnografije Hrvata* (1928) je v uvodnem odstavku označil tri smeri preučevanja »etnološkega individuuma«: deskriptivno, komparativno in genetično; razložil pojem »etnološki individuum« in to navezal na raziskovanje »etnografije Hrvatov«. Že iz te razprave je docela jasno, da mu je predmet etnografije ali etnologije »kultura naroda« - ljudstva, vasi, kmetstva, - »života i kulture seljaka«. V enem samem stavku pravi: »U etnologiji ... to se naziva proučavanjem funkcija«. Termin »etnografija« je postavil Milovan Gavazzi v naslov razprave *Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji* (1929 - 1931) in ga v njej tudi dosledno uporablja, razen v primerih, ko navaja uradne nazive: katedra za etnologiju. Podobno je v *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (1939) uporabljal največ »etnografija«, vendar v predgovoru tudi »etnologija«. Podobno tudi v naslednjih spisih uporablja »etnografski«. Isto izrazje uporablja tudi v poljudnih navodilih v Glasu narodnoznanstvene radne zajednice 1940, kjer tudi razlaga nekatere pojme iz stroke. V omenjenih tujejezičnih člankih piše nemški: *Volkskulturkunde* (Laos 1951), *Volkskulturforschung*, *volkskundlich*, vendar tudi »ethnologischen« (ib. 30). V omenjenem hrvaškem članku *Uz suvremeno proučavanje narodnoga stvaralaštva* uporablja ta ustaljena izraza, sicer pa že v prvem stavku: Zanimanje folklorista i etnologa ... O vseh teh vprašanih načelnega in terminološkega značaja bo gotovo nadrobneje razpravljala kak Gavazzijev bivši študent.

M. Gavazzi je vendarle napisal proti koncu življenja, na prošnjo uredništva zbornika *Problemy metodologiczne etnografii* (Polska Akademia Nauk, 1989, 151 -156) članek, natisnjen zelo pozno in zato le malokomu pri nas znan: *Ein wissenschaftlicher Werdegang - Gedanken, Arbeitsmethoden und Erfahrungen*. Spis bi bil gotovo zelo drugačen, ko bi ga bil avtor napisal mnogo prej - iz lastne pobude bi ga gotovo ne bil. Sedaj govori - čeprav pomembno pričevalno - največ o vsebini in značaju svojega raziskovalnega dela, manj pa o svoji metodi. Pomembna je njegova začetna izjava, da »se v postanku skoro vsakega etnologa sčasoma razvijejo določeni pogledi in smeri kot tudi odvisnost od vladajočih etnoloških oz. splošno znanstvenih usmeritev, ki obvladujejo njegove misli in vplivajo na njegovo dejavnost« (151). Obširno označuje obe kulturnogeografski karti, ki ju je izdelal na začetku svoje dejavnosti na univerzi, kot pomemben del svojega raziskovalnega dela, saj ponazarjata prostorsko razvrstitev izbranih kulturnih prvin na hrvaškem ozemlju in približno časovno razvrstitev kulturnih plasti na njem. Množica dotlej nabranega gradiva o »podedovanem načinu življenja (!) in vaški kulturi ... gradivo ljudskih stvaritev ...« je terjalo »ureditev, evidenco in kontrolo« (152). Potrebno je bilo »znanstveno, etnološko vrednotenje« tega gradiva in »upoštevanje temeljev etnološkega raziskovanja je sililo avtorja, razširiti predvsem uporabno območje kriterija kvantitete oz. njegovega vplivnega območja. Kriterij kvantitete, uporabljen najbolj pri prostorno zelo oddaljenih oz. od davnine ločenih kulturah in pri njih posameznih bistvenih elementih, je moč uporabiti tudi pri mnogo manjših oz. ločenih ljudskih kulturah, posebno tudi v Evropi, ker domnevamo, da določena kvantiteta ustrežajočih si enakih elementov ne omogoča le dognanja neke prvotne zveze oz. skupnega izvira, marveč more veljati tudi glede bistvenih posameznosti istih prvin« (152). Gavazzi je sledil Gräbner-Schmidtovi kulturnozgodovinski metodi, kar dokazuje navedeni stavek, čeprav je nikjer ne omenja.

Ko omeni še pomembnost jezikovne sorodnosti, arheoloških in zgodovinskih dokazov, našteje glavna območja svojega raziskovanja in poudari pomen foto- in filmoteke v svojem seminarju ter gradiva za Etnološki atlas Jugoslavije, ki se je prav tam zbiralo in mu je rabilo pri delu. Končuje z omembo svojega sodelovanja s tujimi etnologi in ustanovami, v daljšem odstavku pa povzame oznako svojega raziskovanja celotne »podedovane kulture ... (tudi) družbenih življenjskih oblik, načina vedenja in

naziranj«. Ta znanost je etnologija, imenovana drugod »Cultural Anthropology, etnografija« in je ni moč omejiti z določenimi časovnimi in prostornimi mejami; povečini jo označujejo časovno »pred industrializacijo« (v Evropi pogosto »po koncu fevdalizma«, pred navalom kapitalizma) ... čeprav ti termini komaj pomenijo eno in isto ali nekaj določnega. Tako moremo delno tudi novejše modne smeri »(veliko)mestna etnologija, Gegenwartsvolkskunde« razumeti kot periferne nadaljnje tvorbe. V končnih stavkih se avtor zavzema za interdisciplinarno upoštevanje dognanj, predvsem jezikoslovja, arheologije in zgodovine.

Ker je M. Gavazzi začel svoje znanstveno delo z raziskovanjem hrvaške ljudske kulture ne le z muzikološkimi spisi, marveč tudi s takimi o tvorni in družbeni kulturi, naj označimo najprej to področje njegove ustvarjalnosti. Ko je postal kustos v Etnografskem muzeju, je sproti poročal o njegovih pridobitvah (v NS 1922 in sl.), tudi že pod naslovom *Iz materialne kulture* (ib.) ter objavil prvi članek o nekem predmetu: *Tkanje tkanica osobito spravom u Posavini* (ib.), ki je začetek njegovega stalnega poglobljenega zanimanja: predenje in tkanje pri starih in današnjih Slovanih. V tem času je še pogosto pisal tudi v splošno kulturne revije, tako o pirhih v Vijencu (1924); najraje pa v zgodovinsko usmerjeno Narodno Starino, kjer je objavil članek *Sator-formula u Južnih Slavena* (1923), s katerim je prešel že v področje verovanja. Prvi sintetični pregled manjšega območja je v katalogu razstave o Zagrebu: *Kultura sela oko Zagreba* (1925).

V letu po prihodu na katedro je Gavazzi objavil eno svojih temeljnih razprav: *Kulturna analiza etnografije Hrvata* (NS 1928), ki jo je znatno dopolnil v besedilu in ilustracijah v nemščini: *Der Aufbau der kroatischen Volkskultur* (Bässler-Archiv für Völkerkunde XX, Berlin 1937) in v hrvaški različici: *Etnografski sastav hrvatskoga sela* (Zemljopis Hrvatske II, Zagreb 1942); nekoliko prirejeno ter z novim naslovom *Sadržaj kulture i života Hrvata u prošlosti i sadašnjosti* v knjigi: *Baština hrvatskoga sela* (1991, 77-108, z angleškim povzetkom s. 129-131), ki je prišla na svetlo mesec dni pred avtorjevo smrtjo. Avtor je predstavil genezo nekaterih kulturnih elementov in njih izvir v različnih kulturnih sferah, kakor jih je pozneje označil in razvrstil v več svojih razpravah. Razprava je zavoljo nazornega pripovedovanja in povezanosti posameznih elementov s preteklim in današnjim življenjem že kar dovolj izčrpen pregled hrvaške kmečke, vaške kulture.

V razlago prastarih ornamentov, danes nerazumljenih, čeprav toliko uporabljanih, je posegel Gavazzi v razpravi *Svastika i njen ornamentalni razvoj na uskrnim jajima sa Balkana* (ZNŽO XXVII, 1929). Opisal je nekaj primerov slavonske noše (NS 1929), v kratkem, toda pomembnem prispevku pogreb na saneh (LS I, 1929-1930), nato pa razpravljal v dveh spisih o stanju stroke: v poljudnem članku (Napredak, Sarajevo 1930) in v razpravi *Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji* (LS I in II, 1929-31) prvi nadrobno prikazal zbiralno in raziskovalno delo od najstarejših časov; katedre za etnologijo, strokovna glasila, muzeje, zbirke, arhive in bibliografije. Tako je tukaj prvič zbrano gradivo o razvoju stroke na Slovenskem.

Gavazzi se je ustavil tudi ob zelo raziskovani temi v hrvaški umetnostni zgodovini: ob starohrvatski umetnosti in njenih problemih (Hrvatska revija V, 1932). Tudi hrvaško ljudsko umetnost zadeva njegov referat *Oko problema krsta s kukama (svastike)* v Zborniku III. kongresa slovanskih geografov in etnografov (1932). Da je bil še s srcem v muzeju, dokazuje članek *Oko dobra i zla naših muzeja* (Hrv. rev. VI, 1933). Kako je bilo tkanje vedno v ospredju njegovega zanimanja, priča tudi krajši članek: *Tkanje uskih tkanica* (»gačnika« i »bradešnjaka«). *Pletenje ženskih kapica* (»jalba«) v Etnografska istraživanja ... 1934. Sem gre tudi spis *Oprema ženske glave* (z dvema soavtorjema). - O pogrebu na saneh je referiral tudi na I. mednarodnem kongresu antropoloških in etnoloških znanosti v Londonu 1934 (obj. v njegovem Comptes-rendu).

Samo omeniti je moč vrsto tudi poljudnih člankov o gradiščanskih Hrvatih, o raznih šegah, o lončarjih. Svoja poznejša raziskavanja o kulturnih področjih je Gavazzi nakazal v kongresnem referatu: *Problem karakterističnoga razmještaja nekih etnografskih elemenata na Balkanu* (na IV. kongr. slovan. geografov in etnografov 1936, - 1938), s čimer je povezan članek: *Balkanski poluotok. Etnografski pregled* (Hrvatska enciklopedija II, 1941).

Novost sta bili dve knjigi, čeprav poljudno pisani, izšli skoro istočasno: *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (v dveh delih, 1939), ki je doživelo 1988 ponatis (v enem zvezku), in *Pregled etnografije Hrvata* (1940), dopolnjen ponatis v knjigi Baština hrvatskoga sela (1991) pod naslovom: *Osnovni elementi baštinsjane materijalne kulture i života Hrvata*. Oba ponatisa pričata, da sta bili deli še danes - po pol stoletja - nujno potrebni tako strokovnjakom kot širokemu bralstvu. Ob obeh bi rad povedal dvoje: profesor Gavazzi je izdal malo samostojnih knjig in še te na prošnjo ali prigovarjanje. Bil je prenatančen, samokritičen, nikoli mu taki večji načrti niso bili dovolj dozoreli. Kar je napisal, je bilo temeljito pretehtano in jedrnato, dostikrat zelo kratko. Zato bi bilo potrebno izdati vse njegove spise, da bi tudi nazorno videli, koliko je ustvaril. In dostopni bi bili, saj so raztreseni v množici publikacij.

Drugo, kar moramo vedeti ob teh dveh knjigah, so zunanje politično narodnostne okoliščine, saj je 1939 bila ustanovljena Banovina Hrvatska, ki je omogočila tudi hrvaški kulturi večji razmah, obenem pa so začeli utrjevati hrvaško narodno in kulturno zavest. Ena od nosilk tega prizadevanja je bila Matica Hrvatska s svojimi mnogimi zbirkami - saj je M. Gavazzi bil celo urednik njenega zbornika Kolo - in ona je izdala v svoji Mali Knjižnici knjigo *Godina dana ... Druga pospeševalka narodnostne prebuje in poglobljanja samozavesti* je bila Seljačka sloga, ki je delovala v povezavi z Radićevo HSS - brat politika Stjepana pa je bil Ante Radić, ki je postavil temelje etnološkemu raziskovanju na Hrvatskem. Njegovo delo so sedaj nadaljevali tudi s politično podporo. Seljačka sloga je začela prirejati »smotre hrvatske seljačke kulture«, ki so se nadaljevale, z nekoliko spremenjenimi imeni, do zadnjih let. Prof. Gavazzi je imel pri tem pomembno besedo.

Na platnicah *Pregleda etnografije Hrvata*, ki ga je izdal »Klub ABC«, beremo: »Svaki rad u narodu može uspjeti samo onda, ako odnosni kulturni radnik (i činovnik) pozna narod, među kojim živi«. Zato so v klubu sprejeli »zahtjev, da svi daci u srednjim školama i na sveučilištu morajo učiti i polagati ispite iz narodoznanstva ili etnologije i etnografije.« Isti klub je skupno s Seljačko slogo organiziral v začetku 1939 »prvi etnografski tečaj za prosvetne delavce«, ki sta ga vodila prof. Gavazzi in B. Bratanić. Tu je tudi povedano, da so Gavazzija naprosili, naj napiše knjigo, ki naj bi rabila šolanim ljudem, ki sodelujejo s kmečkim ljudstvom, in prosvetnim delavcem. Napovedan je tudi izid druge in tretje knjige za božič in veliko noč.

Tudi imenovanje prof. Gavazzija za v.d. ravnatelja Etnografskega muzeja v Zagrebu - preimenovanega v Hrvatski narodni Etnografski muzej - 1939 moramo imeti za prizadevanje, da bi se spoznavanje in raziskovanje ljudske kulture poživilo in sicer v hrvaški smeri. Sodelavci in uredniki ZNŽO, EM v Zagrebu, muzejskih oddelkov v Splitu in Sarajevu, Etnološkega seminarja v Zagrebu so ustanovili »Narodnoznanstveno radno zajednico« (»Etnografski kolaborativ«), ki je začela izdajati »Glas NRZ« (izšel sveščič 1-1940), ki je dajal navodila in objavil nekaj vprašalnic za zbiranje gradiva.

V. Belaj je v Predgovoru k novi izdaji knjige *Godina dana ...* med drugim zapisal, da je bila njena izdaja 1939 »u etnološkim krugovima nemala senzacija«, saj so v njej bile prvič zbrane in razložene šege Hrvatov doma in v tujini. Poleg že objavljenih podatkov je v njej mnogo novih in knjiga je postala »eden najvažnejših etnoloških priručnikov«, iz katerega še danes študirajo in pomembna za vse, ki želijo spoznati

hrvaško ali sploh slovansko duhovno kulturo. Omenimo le Borisa Orla delo o slovenskih šegah v Narodopisju Slovencev, ki se je naslonilo na Gavazzijevo knjigo. Belaj tudi pove, da je avtor vnesel v novo izdajo množico drobnih sprememb in dopolnil, posodobil jezik, preoblikoval neke večje celote.

Druga svetovna vojna je zavrla tudi načrtovano etnološko delo na Hrvaškem. *Pregled etnografije Hrvata, Prvi svezak* - je ostal nedokončan. Po vojni je avtor pač mislil na novo, znanstveno zasnovano delo, ki se mu je pa zavoľjo zaposlenosti in drugega pisanja odmikalo zavoľjo njegove samokritičnosti in dvakratni javni poziv pisca tega članka je žal ostal zaman. Menim pa, da bodo njegovi nekdanji sodelavci mogli iz njegovih univerzitetnih predavanj pripraviti tako delo, ki smo ga od profesorja pričakovali. Ker česa boljšega tudi hrvaška etnologija doslej še ni zmožla, so Gavazzija pripravili vsaj do tega, da je pristal na novo izdajo in jo tudi nekoliko izpopolnil pod spremenjenim naslovom, ki natančneje označuje vsebino dela. Urednica nove knjige, Jasna Andrić, ga je označila: »Za poglavlja, koja delo obuhvaća, ostalo je ono do danas temeljni pregled etnoloških činjenica ...« In poudarja, da delo kljub svojemu poljudnemu značaju upošteva »osnovne znanstvene postopke i probleme« (n.d., 6-7).

K sintetičnim prikazom hrvaške ljudske kulture sodi tudi knjiga: *Hrvatska narodna umjetnost* (1944) z Gavazzijevim predgovorom. V to področje sodi še njegov članek *Narodna likovna umjetnost* (Enciklopedija Jugoslavije 3, 1965), sintetični pregled o ljudski umetnosti v Jugoslaviji (Propiläen-Kunst-Geschichte) in splošni članek *Hrvati IV. Etnografija* (Enciklopedija Jugoslavije 1960). Sintetičen značaj ima tudi članek *Narodni običaji* (Enciklopedija Jugoslavije 6, 1965). - Samo omeniti moremo, da je Gavazzi posvetil vrsto drobnih, toda nova dognanja vsebujočih člankov posameznim delom hrvaške noše, npr. *Pokrivača* (1954), *Hoverlica* (1958) i.dr.

Posebno Gavazzijevo zanimanje je veljalo slovanski zadrugi od tridesetih let s poljudnim spisom: *Seljačka zadruga obitelj kao činjenica i kao problem* (Kalendar Napredak, Sarajevo 1934); *Novije činjenice za dokaz opstojanja zadruga u doba slavenske zajednice* (EP V, 1963), *Das Los der Grossfamilie auf dem Balkan* (Die Kultur Südosteuropas, München 1964); večja sinteza: *Die Mehrfamilien der europäischen Völker* (Ethnologia Europaea XI, Göttingen, 1979, 80) in *The extended family in southeastern Europe* (Journal of Family History, Minneapolis 1982). Podobno tudi posestrimstvu in pobratimstvu: *Vitalnost običaja pobratimstva i posestrimstva u sjevernoj Dalmaciji* (Radovi Hist. inst. 1955), *Die Vitalität der Wahlbruderschaft und Wahlschwesterschaft in Dalmatien* (Papers ... Stockholm 1955). - Novost v etnološkem raziskovanju Balkana so Gavazzijeva dognanja o megalitski kulturi na Balkanu v spisih: *Totenraststeine* (Schweizerisches Archiv für Volkskunde 1961), *Steinerne Raststellen der nordwestlichen Balkanhalbinsel* (VI. Congres ... Paris 1960, 1963); *Stone encircled graves in Bosnia-Hercegovina* (Godišnjak ... Sarajevo 1965); *Okolo megalitskih tragova uz istočni Jadran* (Adriatica preahistorica ... 1970).

Hrvaško ljudsko kulturo je Gavazzi pritegnil kajpada v vse svoje razprave o posameznih staroslovanskih prvinah in kulturnih območjih, o čemer pozneje. Posameznih razprav o prehrani, o pekvi, o pastirskem življenju in planšarstvu, o petju ob žrvnju, o zadrugah itn. je toliko, da vsega tega ni moč v tej zvezi niti površno obravnavati. Opozoriti hočemo le na njegovo poročilo (skupaj z V. Tkalčićem) *Pokupska ekspedicija 1923. godine* (Zbornik - Karlovac, 1964) o prvem ekipnem terenskem delu na Hrvaškem. Pravtako ni moč obravnavati tistih Gavazzijevih spisov, ki segajo v kulturo raznih evropskih narodov.

V širši južnoslovanski prostor je segel Gavazzi ponovno z referatom na simpoziju za raziskovanje prehrane v Lundu 1970: *Die Volksnahrung in Jugoslawien* (Ethnologia Europaea V, 1971, 197-203) s podnaslovom *Quellen und Forschungen*, v kateri izčrpno upošteva tudi redko slovensko gradivo (prezrl je le knjigo Slovenska ljudska kultura

pisca tega članka) in poudaril ob razpravi V. Novaka: Die Milchwirtschaft ... : »Die dabei reichlich vertretene volkstümliche Nomenklatur weist sehr eindrucksvoll darauf hin, wie eben in diesem Bereich der Volksüberlieferung die überlieferten Ausdrücke von grundlegender Bedeutung sind für deren wissenschaftliche Erforschung, was von vielen anderen Beiträgen dieser Art nicht gesagt werden kann« (n.m. 202).

Iz južnoslovanskega območja, čeprav so tudi v njem podatki o predmetu, je segel Gavazzi z razpravo: *The Tradition of killing old people*. Prolegomena to a revised methodical treatment of the Subject (Foklore today - A Festschrift for Richard M. Dorson, Bloomington 1976) s kritičnim pretresom dosedanjih mnenj in lastnimi dognanji, v širši svetovni prostor, k čemur ga je gotovo vzpodbudilo daljše predavateljsko bivanje prav v Bloomingtonu na povabilo prof. Dorsona, raziskovalca izročila o našem Frideriku Baragu v Ameriki (o tem mi je govoril v Uppsali 1951 na mednarodnem etnološkem kongresu).

Pobljže si je treba ogledati dvoje področij profesorjevega stalnega raziskovanja, pomembnega tudi za druge slovanske in neslovanske strokovnjake. Prvo je *staroslovanska kultura*, katere nadrobnejše spoznavanje je mikalo avtorja že kot odličnega slavista. Začetki raziskovanja domače ljudske kulture so mu pokazali, da brez povezave z genezo staroslovanske kulture ostaja le na pol poti. To ga je tudi gnalo kot muzejskega kustosa, ki mu je bilo ponujeno, naj se pripravi za etnološko katedro, v Prago k tedaj največji avtoriteti na tem področju, Luborju Niederleju. Njegovo temeljno delo je kajpada že dobro poznal. Izredno zanimivo bi bilo vedeti iz profesorjevega pričevanja, kakšen je bil način razgovorov in sodelovanja z Niederlejem, o katerem ni nikjer ničesar napisal. Iz Gavazzijevih spisov vidimo, na katere praznine ga je opozarjal veliki učitelj in v katero smer ga je vodil. Že v letu, ko je prišel v Prago, je časopis *Slavia* objavil Gavazzijevo razpravo: *Slavenske mjere za predivo i tkivo prema seksagezimalnom sistemu* (*Slavia* III, 1925, 652-672), v kateri je z jezikovnim in etnološkim gradivom iz vseh slovanskih dežel pokazal uveljavitev in rabo šestdesetinskega sestava pri štetju niti, motanih na motovilu ali osnovanih v osnovi na statvah ali krosnih, z enotami treh niti (čisanica itn.), iz 30 ali 60 niti (pasma), ki se je udomačil tudi pri nekaterih neslovanskih narodih (Finci, Švedci, Norvežani, Madžari) s slovanskimi imeni. Tudi pri Slovencih je ponekod ohranjeno predeno, kar je drugod motk ipd.

To razpravo dopolnjuje naslednja: *Praslavenski tkalački stan i tkalačka daštica* (ZNŽO XXIV, 1928), v kateri je dokazal neupravičenost dotedanjega prepričanja, ki ga je zastopal tudi Niederle, da so praslavenske statve (krosna) bile vertikalne. Toda nazivi za štiri njihove sestavine (podnožnjaki, škripci, čolnič, bila), znani v oblikah iz istega korena v vseh slovanskih jezikih, dokazujejo, da jih na vertikalnih statvah ni moglo biti - marveč so bile pri Slovanih vsaj ob koncu njihove skupnosti in gotovo še mnogo preje na horizontalnih statvah. Slovanska ljudstva so imela ali še imajo tudi deščico za tkanje trakov: brdo, brdce (tako v Beli krajini, greblja na Gorenjskem), ki so jo imeli že prvotni Slovani. Pri tem je Gavazzi uporabil tudi študijo J. Mantuanija: *Ostanek prazgodovinske tkalske tehnike na Kranjskem* (Carniola 1915).

To področje je Gavazzi dopolnil še s članki: *Praslavenski prilozhi i problemi*: 1. *Okolje tipa praslavenske preslice* (LS I, 1929-30); *Beiträge zur altslavischen Kulturkunde*. 1. Kysel. 2. *Das Winden des Hochzeitskranzes* (Zeitschrift für slavische Philologie 22, 1954). - Sem grede tudi njegove študije in dognanja o pogrebu na saneh, o pobratimstvu in posestrimstvu, o družinskih zadrugah, o glasbilih pri starih Slovanih in tak celostni vpogled na podlagi lingvističnih, etnoloških, arheoloških in zgodovinskih dejstev v naseljitveno zgodovino ter današnjo naseljenost, kot ga daje razprava: *Zapadnopanonski slavenski pojas u davnini* (Etnografia polska III, 1960). Prva krajša sinteza o tej temi je razprava:

Das Kulturerbe der Südslaven im Lichte der Völkerkunde (Die Welt der Slaven I, 1956, prev.: *Kulturno naslijeđe južnih Slavena u svjetlu etnologije*, VS 57-74). Svoja in drugih dognanja je Gavazzi strnil v knjižici: *Sudbina stare slavenske baštine kod Južnih Slavena* (Biblioteka Etnološkog društva Jugoslavije 2, 1959), posvećeni spominu Kazimierza Moszyńskiego. V prvem poglavju obravnava pisatelj tiste prvine, ki so se iz staroslovanske kulture ohranile pri vseh ali skoro vseh Južnih Slovanih, v drugem pa tiste, ki so ohranjene le pri nekem njihovem delu ali pa živijo sporadično v posameznih pokrajinah. V tretjem poglavju razlaga avtor prvine, ki so ohranjene le sporadično ali delno in tvorijo posebna območja, v katerih so ohranjene. Odgovarja tudi na vprašanja v zvezi z obstojem teh prvin, ki so ga omogočile naravne razmere, stik z drugimi kulturami; v četrtem pa kratko povzame ohranjeno dediščino v posameznih življenjskih območjih. Angleški povzetek omogoča spoznavanje teh dognanj tudi v svetu. S tem sintetičnim delom kot z razpravami s tega področja je M. Gavazzi bistveno dopolnil sliko o Južnih Slovanih, kakršno podaja K. Moszyński v svojem delu.

Ker je tudi to delo teže dostopno, je prav, da so ga ponatisnili v avtorjevi zadnji knjigi *Baština ...* pod novim naslovom: *Sudbina značajnijih kulturnih elemenata naslijeđene kulture južnih Slavena* (n.d., 109-135, z angleškim povzetkom). S spremenjenim naslovom razprave je avtor pokazal svoje prizadevanje za natančno izražanje in označevanje vsebine dela.

Podobno je Gavazzi popravil in dopolnil temeljno delo o staroslovanski kulturi L. Niederleja s svojimi in drugih novejšimi dognanji v uvodni razpravi v novi skupni slovanski časopis *Ethnologia slavica: Vue d'ensemble sur la culture paleoslave et ses caractères généraux* (ES I, 1969, v hrvaškem prevodu: *Ogled i opći značaj života i kulture Slavena u davnini*, VS 13-27). Obstojta staroslovanskih kulturnih prvin v današnjih kulturah se Gavazzi dotika tudi v posebnih razpravah o raznih kulturnih območjih, ki vežejo sosedne narode in ki jih je v knjigi svojih prevedenih razprav *Vrela i sudbine ...* zajel pod naslovi: *Iz tradicijske kulture Južnih Slavena i jugoistočne Evrope*, *Kulturna strujanja jugoistočnom Evropom i oko nje* ter *Iz davne evropske kulturne baštine*. Avtor je razvrstil te svoje razprave pod enakimi ali podobnimi zaglavji, kot smo jih imenovali in razvrščali že dotlej vsi, ki smo pisali pregledno o njegovem raziskovalnem delu. Nekatero od teh razprav so pomembne tudi za spoznavanje slovenske ljudske kulture.

Gavazzi je nakazal posamezna kulturna območja ali areale na hrvaškem etničnem ozemlju že v svoji *Kulturni analizi ...* in v članku *Balkanski poluotok* (HE 1941), razširil pa je nadrobnejšo oznako le-teh za širše balkansko in panonsko ozemlje v poznejših razpravah. Ob tem je pa tudi razširil seznam kulturnih prvin in njih oznako, značilnih za posamezna območja. Če začnemo po časovnem redu te vrste razprav, moramo postaviti na prvo mesto raziskavanje *panonskega območja*, ki ga je nadrobneje začel v madžarski natisnjeni razpravi *Kultúrarámlatok Pannóniában* (Ethnographia-Népelet LVIII, Budapest 1947; v prevodu: *Kulturna strujanja u Podunavlju*, VS 154-159). V njej je predstavil najprej tok kulturnih prvin iz notranjosti Panonije proti jugu na hrvaško in srbsko etnično ozemlje; nato tistega iz nemško govorečih območij skozi Panonijo proti jugovzhodu in tretjega, ki je prišel z južnoslovanskimi selitvami z juga Panonije na sever ter končno četrtega z juga skoz zahodno Panonijo.

Tej razpravi se pridružuje še: *Der Aufbau der Volkskultur und der Bevölkerung Südpannoniens* (Ethnographia Pannonica. Burgenländische Forschungen 61, Eisenstadt 1971) in *Zu einigen Problemen der Volkskulturforschung im pannonischen Raum* (Ethnographia Pannonica II, 1973). Jugovzhodni Evropi je posvetil naš avtor več razprav. *Zur ethnologischen Problematik Südosteuropas* (Actes du IV Congrès ... Vienne 1952, 1956) je le kratek program teh raziskavanj, ki jih je razširil v razpravah: *Die kulturgeographische Gliederung Südosteuropas* (Südostforschungen XV, 1956, v prevodu: *Areali tradicijske kulture jugoistočne Evrope*, VS 184-194) in isto pod naslovom: *Die*

Kulturzonen Südosteuropas (Südosteuropa-Jahrbuch II, 1957). Tema se pridružuje ali v celoti ali delno še nekatere druge avtorjeve razprave. Nekatero posebno prvine obravnava v referatu: *Die Erbschaft der Vergangenheit in der gegenwärtigen Volkskultur Südosteuropas* (Südosteuropäische Volkskultur in der Gegenwart, Musikethnologische Sammlung 6, 1983.) V teh razpravah je podal Gavazzi genetični pregled kulturnih prvin tega širokega območja, predvsem pa je skušal natančneje (kar je začel že s svojega antropogeografskega vidika J. Cvijič) določiti značaj in meje kulturnih arealov od trakijskega in rodopskega na jugovzhodu do sredozemskega in vzhodnoalpskega.

Jedru tega jugovzhodnega evropskega območja so najbližje tiste Gavazzijeve razprave, ki obravnavajo kulturne razmere na *Balkanu* v ožjem pomenu. Taka je razprava *Ein Kulturknotenpunkt im Nordwesten der Balkanhalbinsel* (Zeitschrift für Balkanologie I, 1963, prevod: *Čvoristiše tradicijske kulture na sjeverozapadu Balkanskog poluotoka*, VS 180-83), v kateri je označil srečanje štirih kulturnih območij na področju Gorskega Kotarja z našim Kočevskim: periferne plasti vzhodnoalpskega, jadranskega, podonavskega (panonskega) in dinarskega »kulturnega areala«, kakor avtor zdaj vse pogosteje označuje taka območja.

Poznavanje ožjega balkanskega areala je avtor poglobljaj z več razpravami: *Beiträge zur balkanischen Wort- und Sachkunde* (Zeitschrift für Balkanologie VI, 1968), v kateri zasleduje usodo izraza *badnjak* in romunske besede *coclet* (petlja v pletenju); dalje *Das Los der Grossfamilie auf dem Balkan* (Die Kultur Südosteuropas ... 1964; v prevodu: *Sudbina obiteljskih zadruga jugoistočne Evrope*, VS 80-93); *Die Ausrüstung der balkanischen Hirten* (Viehwirtschaft und Hirtenleben, 1969; prevod: *Oprema balkanskih pastira* VS 94-107); *Ein Beitrag zur Kenntnis der balkan-karpatischen Kulturströmungen* (Studia ... in honorem B. Gunda, 1971); *Die Schichtung der romanischen Kulturelemente Südosteuropas* (Das romanische Element am Balkan, 1968; prevod: *Naslage kulturnih elemenata romanskog podrijetla na Balkanu*, VS 169-179). Sem sodi tudi spis: *Zum Megalithentum Südosteuropas* (Paideuma X 2, 1964, prevod: *Uz megalitik jugoistočne Evrope*, VS 226-235) z docela novimi vidiki o tem elementu in kot dopolnilo: *Oko megalitskih tragova uz istočni Jadran* (Adriatica prehistorica ... 1970), pa še kaj manjših študij in člankov.

Orientalne kulturne prvine je Gavazzi omenjal in uvrščal v mnogih svojih razpravah, saj so organski del raznih območij.

Sredozemsko kulturno območje in sredozemski elementi so stalni predmet avtorjevega zanimanja, tudi v posebnih spisih: *Prilog jadransko-dinarskom profilu zadarskoga područja* (Zbornik Instituta ... u Zadru II, 1958); *Rukovet leksikologijskih priloga* (Collectanea S. Ivšić ... 1963) ter v raznih preglednih spisih. Posebej še: *Pjesma uz žrvanj i mlin uz istočni Jadran* (Vrulje II, 1972); *Der Querngesang* (Festschrift Wildhaber 1973).

Posebno skrb je posvečal M. Gavazzi *karpatskemu območju*, ki so ga začeli v zadnjih desetletjih sestavno primerjalno preučevati etnologi raznih narodov. Prav on je postavil načelna izhodišča za ta raziskavanja v spisu *Po stopách narodních proudů v oblasti Karpat* (L'udová kultura v Karpatoch, 1972, prevod: *Tragovina kulturnih struja na področju Karpata* VS 147-54). Označuje tri tokove: prvi prihaja z vzhodnega Balkana proti severu v romunske, ukrajinske in slovaške Karpate s prvinami pastirske kulture in tekstilijami; drugi, staroslovanski tok je že izza začetka srednjega veka usmerjen k drugim etničnim skupinam, Romunom, Madžarom in Nemcem; tretji pa teče od zahoda proti vzhodu preko Ogrske k Slovakom, Ukrajincem in Romunom s prvinami v obratih, noši in prehrani. Tudi s področja ljudske glasbe karpatskega območja je znal Gavazzi povedati nekaj novega: *Bezdirková píšť ala karpatského území* (Lidova tradice ... 1971).

Čeprav je M. Gavazzi v svojih preglednih študijah o hrvatski ljudski kulturi upošteval tudi *alpsko območje* z njegovimi značilnostmi, kolikor segajo tudi na Hrvatsko, je večje spise o njem objavil šele po 1945. Moremo reči, da je dobil vzpodbudo od

ustanovitve delovne skupine Alpes Orientales v Ljubljani 1956, ki je na svoj prvi simpozij povabila tudi njega. Gavazzijeva bibliografija jasno kaže, da je velik del - posebno v poznejšem času - njegovih razprav in člankov nastal kot referat na kongresih ali simpozijih ter kot prispevek v raznih spominskih zbornikih. On je sicer gradivo za vsa področja evropske etnologije stalno zbiral, tako da je vselej imel pripravljeno kaj primernega in so s tega vidika bili vsi ti pozivi k sodelovanju zelo plodni. Obenem pa so ga, posebno v zadnjih letih, ovirali, da tudi iz tega vzroka ni dokončal svojega sintetičnega dela o etnologiji Hrvatov.

Na simpoziju AO v Ljubljani 1956 je Gavazzi nastopil sicer le v diskusijah in »na koncu zasedanja dal ad hoc sestavljen programatski ekspozice načelno o nekih metodičnih prijemih ob takih večstranskih raziskovalnih delih, specialno konkretno pa v zvezi z nekaterimi temami preučevanja etnografije obravnavanega področja - tako o šegah obrednega vlečenja pluga ali hloda, o nekaterih pastirskih šegah, o pojavih ojkanja in jodlanja in njih mogočih genetskih zvezah i.dr.«, kakor sam poroča JAZU (Ljetopis JAZU, 63, 459-460), katere član je tedaj še bil. Ta njegov koreferat je bil objavljen kot *Zur volkskundlichen Erforschung der Beziehungen des Ostalpenraumes und seiner östlichen Grenzgebiete* (Alpes Orientales, Ljubljana 1959, 183-186).

Naslednjega simpozija AO v Gradcu maja 1959 se je Gavazzi udeležil z referatom *Die Reichweite der ostalpinen Kultureinflüsse auf die benachbarten Gebiete Südosteuropas* (Volkskunde im Ostalpenraum ... Graz 1961, 9-16). V njem je pokazal tudi krajevno natanko označeno razširjenost prvin: Lucijin kruh, vlečenje ploha, fantovske družbe na Krku, hiša s podstrešno sobo, uporaba skodel za kritino, ročne sani za prevoz lesa in sena, pustno oranje, Zeleni Jurij, filipovčice na 1. maj, kozolec, dežni plašči iz trstja, slame, tkanje moških in posamezne sestavine stavev in pri tkanju, pletene košnice, slike na steklu, zvončari itn.

Na sestanku AO v Slovenj Gradcu 1969 je Gavazzi referiral o prazgodovinskih in ranozgodovinskih kulturnih prvinah predvsem s slovenskega ozemlja, ki so ohranile kontinuiteto do danes: *Vor- und Frühgeschichtliches in der Volksüberlieferung im Ostalpenraum* (Alpes Orientales V, 1969). Taki primeri so monoksil (čoln drevak), pekva ali črepnja, amuleti iz živalskih zob, lemež in črtalo pri plugu, na žarah hišnih oblik risbe lesenih sestavnih delov prekrizanih tramov na poslopjih, pa še o nekaterih verjetnih prvinah takega značaja. - V to vrsto spisov gredo tudi nekatere ocene slovenskih etnoloških del (Melikov Kozolec, Kotnikove Starosvetnosti, Kuretovo Praznično leto in Ziljsko štehvanje, Orlove Bloške smuči) in ne nazadnje Orlov nekrolog v *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde* 1962.

V razpravi *Ognjišne peči slovensko-hrvatskoga graničnog područja* (tak je pravilni, v tisku popačeni naslov; ČNZ n.v.5 (XL), 1969, Bašev zbornik) strnjeno označuje razširjenost peči v dimnicah z odprtim ognjiščem, postavlja vprašanje njihove geneze s primeri iz drugih slovanskih dežel in iz vzhodnoalpskega prostora. Avtor se je odločil za zelo verjeten izvir obeh prvin v kulturi starih alpskih Slovencev in severozahodnih Hrvatov pred naselitvijo na današnjem prostoru.

M. Gavazzi ni iskal vzporednic južno- in splošnoсловanskim elementom ter njih izvira le v sosednih ali substratnih kulturah, marveč je segel včasih dokaj dalje. Primer take razprave je: *Die Nutznießung des Tangs in den Volksüberlieferungen der europäischen Meeresküsten* (In memoriam A. J. Dias, Lisboa 1974, 123-138), v kateri je nanizal skrbno nabrane podatke o uporabi haloge od Atlantskega oceana do Sredozemskega morja in severnega Jadranskega morja, kjer so na otoku Krku uporabljali kot gnojilo morsko travo *aligo*, drugod na otokih in polotokih »maz«, v srednji Dalmaciji alge »lažina«, toda gradiva je še premalo zbranega. Avtor je zasledoval poročila do enajstega stoletja nazaj in sklepa tako glede imen kot večstranske uporabe (gorivo, krma) marsikaj o povezavi teh dežel in kulturnem pomenu tega elementa.

Gavazzi se je zavedal pomena *ugrofinskega* sosodstva, ki ga tudi hrvaški etnologi od nekdanj premalo ali nič ne upoštevajo in se je vsaj nekoliko seznanil (termini ipd.) z madžarščino. Ni se zadovoljil le s primerjanjem madžarskega in slovanskega sožitja v ljudski kulturi v svojih analizah hrvaške kulture, marveč je segel še dalje. Udeležil se je tudi kongresa ugrofinistov v Helsinkiju 1965 - tudi finščino si je za znanstvene potrebe prisvojil - in referiral: *Zum Problem der Verwandtschaft der wolgafinnischen und der südosteuropäi-schen Fransenschürzen* (Congressus secundus II, Helsinki 1965, v prevodu: *Resaste stražnje ženske pregače, VS 125-134*), kjer je po nekdanjem opozorilu I. Manninena in E. Laida nadrobneje pokazal na to sorodstvo na primerih erza-mordvinskih tkanih in pletenih zadnjih predpasnikov s srbskimi, hrvaškimi, severnobosanskimi in romunskimi glede tehnike tkanja, ornamentike ter postavlja možnosti nastanka tega elementa na tako oddaljenih mestih. S pritegnitvijo arheološkega gradiva z upodobitvami takih predpasnikov (bronastodobne figure iz Romunije) predlaga možnost, da so prišli predpasniki te oblike s selitvijo tistih severnih Indoevropcev, ki so pozneje tvorili »ilirstvo«, na jug in njih mešanje s tamkajšnjimi staroselci.

V kratkem, strnjenem članku: *Zur Frage des Gabelpfastens des sibirischen Volkes Udege* (Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1970) primerja viličasti šamanski steber, ki ga je videl v muzeju v St. Peterburgu, z enakimi ali podobnimi stebri, okrašeni s živalskimi in drugimi reliefi, ki so izraz verovanskih predstav in družbenega ozadja, v območjih ljudstev v južni Aziji in severni Afriki - povezani so z megalitskimi kulturami, katerih ostanke na Balkanu je Gavazzi odkrival.

K sorodstvu med finskimi in južnoevropskimi kulturami se je Gavazzi še povrnil z referatom: *Zum Problem der Verwandtschaft der wolgafinnischen und der südosteuropäi-schen weiblichen Nackengehänge* (Congr. tertius int. Fenno-ugrist. III, Tallinn 1973).

Posebej je treba poudariti ne le Gavazzijevo stalno upoštevanje jezikovnih dejstev pri obravnavanju posameznih kulturnih prvin, ki so neobhodna pri določanju njihovega izvira in razširjenosti. Skoro ni razprave ali članka, v katerem tega vidika ne bi bil uporabil kot bistvenega kriterija. To mu je kajpada omogočala njegova solidna jezikovna izobrazba in poznavanje mnogih jezikov. Kot slavist z najširšim obzorjem in jezikovnim znanjem je mogel in moral - po zgledu Niederleja in Moszyńskega - uporabljati pričevalno vrednost slovanskih izrazov v vseh svojih spisih o hrvaški in stari slovanski kulturi, o razčlenitvi kulturnih območij v jugozahodni Evropi. Pritegnil jih je obenem z besedami iz germanskih in romanskih jezikov v razpravah o mediteranski, alpski in panonski kulturni arei.

Toda M. Gavazzi je napisal tudi nekaj sicer krajših člankov, ki obravnavajo naravnost in v prvi vrsti *leksikološka vprašanja*, vedno v zvezi s kulturnimi prvinami, ki jih označujejo. Ob tem se moramo spomniti, da je začetnik sodobne hrvaške etnologije upošteval vse metode v evropski etnologiji, ki so mu mogle pomoči k temeljni rešitvi zapletene etnološke podobe na južnoslovanskih in sosednjih tleh. Tako je prav v teh primerih nadaljeval sicer že kar pozabljeno metodo graške lingvistične in etnološke šole *Wörter und Sachen*, katere eden od njenih predstavnikov je bil naš Matija Murko.

Prvi spis te vrste s kar programatičnim uvodom je *Rukovet leksikologijskih priloga* (Collectanea Stephano Ivšić in honorem, 1963), kjer zvezo to, kar vemo tudi sicer o načinu Gavazzijevega dela: »Ova se rukovet nabirala niz godina. Pojedini su se slučajevi pojavljivali redovno u pratnji etnoloških proučavanja kulturne baštine napose južnih Slavena i Slavena uopće. Tu je katkada rješenje danoga jezičnoga problema (starine riječi, etimologije, promjena značenja i dr.) bilo bitno važno za rješavanje etnološkog problema.« Obširno pokaže tudi na pomen »pojavnost tradicijske kulture« za »rješavanje pitanja o sudbini i podrijetlu riječi ...« Nato obravnava s teh vidikov vrsto hrvaških in slovenskih besed.

Naslednji prispevek te vrste je *Die Namen der altslavischen Musikinstrumente (Volksmusik Südosteuropas ... 1966)*, v katerem je dopolnil dotedanja dognanja, saj je v raznih spisih že predstavil nekatera južnoslovanska glasbila.

V razpravi *Über die Relevanz der sprachlichen Tatsachen in der kulturkundlichen Forschung (Kontakte und Grenzen ... 1969)* je Gavazzi dokazal, da dodobra pozna pomen povezave med jezikom in kulturo in nujnost njene razjasnitve tudi v drugih evropskih jezikih in kulturah. Pozna seve tudi literaturo o tem vprašanju. Tudi v razpravi *Methodisches zur Erforschung der orientalischen Elemente Südosteuropas (Grazer und Münchner balkanologische Studien, 1967)* v veliki meri uporablja terminologijo v raznih jezikih in njeno razlago. Nekaj spisov s tako tematiko iz romanskih jezikov smo navedli v tej razpravi v odstavkih o Gavazzijevih spisih o balkanskem in sredozemskem kulturnem območju.

V to področje gre tudi ena zadnjih njegovih razprav: *Leksikologijski prilozi (Melanges Skok, Zagreb 1985, 161-66)* - kot »druga rukovet«, v kateri je ob Petra Skoka etimološkem slovarju devet primerov besed, ki »... izzivajo ovaj ili onaj kritički osvrt, korekture, još do sada nedovoljna objašnjenja, zamjenu dosadašnje etimologije ili semantike novom« - »nastalih većinom u toku etnoloških proučavanja i doseženih spoznaja iz objavljene hrvatske i ostale južnoslavenske leksikografske građe kao i vlastitih autorovih zabilježbi u narodu« (n.m.161). Navedli smo obširneje to mesto, ker je značilno za Gavazzijev način dela: stalno zbiranje gradiva iz vseh virov, pa tudi upoštevanje tesne povezave predmeta ali pojava z njegovim imenom, nazivom.

Razpravo *Beiträge zur balkanischen Wort- und Sachkunde* smo že omenili ter sodi tudi v to skupino njegovih spisov. Tudi razpravi *Pjesma uz žrvanj i mlin ... (Vrulje II, Zadar 1972)* in *Der Querngesang (Festschrift für Robert Wildhaber, 1973)* ne bi bili mogli nastati brez avtorjeve razgledanosti v obrobni evropskih jezikih, da o njegovem etnološkem poznavanju tu obravnavanega gradiva ne govorimo. Gavazzijevo spoznanje in prizadevanje, da je potrebno k razjasnitvi in pravilni uvrstitvi tako genetski kot prostorno posameznih kulturnih prvin razjasniti njih nazive in dognanja uporabiti pri pravilni interpretaciji, se uveljavlja v vseh spisih te vrste. Tudi ta stran Gavazzijeve metode in njegovega dela označuje njegovo zgodovinsko usmerjenost v raziskovalnem delu, temelječo v eksaktnih dognanjih.

Namerno sem se obširno razpisal o Gavazzijevih študijskih in muzejskih letih, ker smo o vsem tem premalo ali nič vedeli - in mnogo nam je o tem še ostalo zakrito, pa tudi zavoljo tega, da bi spoznali vsaj nekoliko vire in temelje njegovega zanimanja za predmet etnologije in kulture sploh. Vsega ne bi bil mogel tako približno izčrpno opisati, ko bi mi profesorjev sin, dr. Božidar, ne dal na voljo potrebnega gradiva in informacij in ko mi kolegica Jasna Andrić, profesorjeva sodelavka, posebno pri zadnjih redakcijah njegovih del, ne bi bila ljubeznivo preskrbela kopij mnogih aktov iz družinskega arhiva, nekaterih manjkajočih mi separatov in dragocenih informacij. Obema prisrčna zahvala tudi na tem mestu!

V pregledu profesorjevega dela kajpada nisem upošteval vseh njegovih spisov, saj to ni bibliografija, ki jo še čakamo, pač pa sem - mogoče za koga prenatančno in celo nepotrebno - pritegnil nekatere zgodnje in manj pomembne njegove spise z istim namenom, s katerim sem se skušal približati neznanemu profesorjevemu življenju pred njegovim prihodom na univerzo. Pa tudi zato, ker so ti manjši zgodnji spisi večini etnologov, ki jim M. Gavazzi nekaj pomeni, neznan.

Namesto sklepnega povzetka o značaju in pomenu znanstvenega dela **Milovana Gavazzija**, kakor sem ga skušal v pričujočem orisu prikazati, naj sledi še kratko poglavje o njegovih stikih s Slovenci in Slovenijo, kar samoumevno terja že slovenski zbornik, v katerem se ga spominjamo.

Milovan Gavazzi in Slovenci

Ta poskus nekoliko nadrobnejše oznake Gavazzijevega dela, kot smo jih mogli podati ob raznih njegovih obletnicah - nastal v težkih razmerah, ko nam ni na voljo niti avtorjeva popolna bibliografija za zadnji skoro dve desetletji, niti dostopna popolna zbirka njegovih spisov v tej ali oni obliki - bi bil v slovenskem zborniku pomanjkljiv tudi glede tega, ko ne bi upošteval njegovih stikov s Slovenci in z njihovim etnološkim delom. Kratko sem v naglici spregovoril kmalu po profesorjevi smrti (*Akademik Milovan Gavazzi in Slovenci*, Slovenec, 1.2.1992), kar so prebrali v mojem imenu tudi na komemoraciji na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Tu naj tisti članek izpopolnim še z nekimi podatki.

Ko je njegov oče Artur 1920 postal prvi profesor za geografijo na ljubljanski univerzi (do 1926), je sin med počitnicami stalno prihajal v Ljubljano in na Gorenjsko (Žapuže pri Begunjah), se naučil dobro slovenski in se temeljito seznanil s slovensko etnološko literaturo, ki jo je odslej stalno spremljal. Seznanil se je tudi z muzeji in nekaterimi starejšimi etnologi, predvsem z N. Županičem; imel je stike tudi s Fr. Kotnikom. Vsaj med bivanjem v Pragi se je seznanil z M. Murkom, v Zagrebu pa je bil od začetka svojega znanstvenega delovanja v stiku z urednikom muzikološkega časopisa Sv. Cecilija in muzikologom Jankom Barletom, vipavskim rojakom.

Posebno je bil mladi profesor vesel, da je pri njem študiral že v prvih letih njegovega delovanja na univerzi rojak iz Semiča, Lojze Golobič - kot geograf, sicer etnologijo kot drugi predmet - in je njegovo nalogo *Porod, svatba, smrt* (Semič v Beli krajini) objavil v Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena 28 (1932). Žal prezgodaj umrli (1934) Golobič ni dobil namestitve v Etnografskem muzeju v Ljubljani. Od njega sem prvič slišal več o Gavazziju, ki mu je napisal v ugledni Hrvatski reviji (1934) izredno toplo osmrtnico, ki pa je ni dobil v nobenem slovenskem strokovnem časopisu, kjer tudi nikoli niso imenovali Gavazzijevega imena in dela. Leto nato sem se iz Maribora oglasil prof. Gavazziju z vprašanjem, ali bi mogel izredno študirati etnologijo. V ljubeznivem pismu je izrazil veselje, da bi kdo iz Prekmurja študiral to stroko in mi natanko razložil, kako bi mogel svoje slavistične predmete združiti z etnologijo v diplomsko skupino. Žal do tega ni prišlo in šele v januarju 1941 sem obiskal profesorja in njegov seminar, spoznal asistenta B. Brataniča, ki je tudi dokončal slavistiko. Tedaj - bil sem od jeseni 1940 vpisan na etnologiji, ki jo je tedaj začel predavati N. Županič - mi je dal profesor Gavazzi prva navodila za študij tega predmeta, mi podaril prve svoje separate in nekaj druge literature.

Ko je tuja zasedba kmalu nato preprečila naše stike, mi je 1942 odgovoril na pismo iz Sobote, ki je bila pod madžarsko zasedbo. Takoj po osvoboditvi se je obnovilo najino dopisovanje, ki je postalo pogosto, ko sem prišel jeseni 1946 v Ljubljano, dokončal etnologijo z diplomskim izpitom in naslednje leto z doktoratom. Prof. Gavazzi je odslej pisal strokovna poročila za moja imenovanja za docenta in izrednega profesorja ter vmesne reelekcije. Ta in druga njegova priznanja so mi bila v močno oporo na težki poti moje univerzitetne »kariere«. Prav toliko so mi pomenila njegova pogosta pisma - vse do zadnjih dveh razglednic za božič 1991 in novo leto 1992, katerih eno sem dobil šele po njegovi smrti. Bila so resnični izrazi prijateljstva, človeške in strokovne topline. Za vse to sem se mu skušal oddolžiti vsaj nekoliko s članki ob njegovih življenjskih jubilejih v Slovenskem etnografu, Traditiones, Etnološkem pregledu, Ethnologii Slavici in v dnevnikih.

Zbirka Gavazzijevih dragocenih separatov in knjig z njegovimi pismi so mi tolažilno človeško in strokovno zadoščenje in priznanje ter le želim, da bi kdo za menoj ves ta zaklad vsaj tako skrbno varoval, kot sem ga jaz, še bolj pa bi bilo koristno, ko bi kdo te Gavazzijeve spise tudi študiral.

V razpravi sem sproti opozarjal na Gavazzijeve stike s slovensko ljudsko kulturo, na njegove spise, ki so obravnavali tudi njeno stvarino. Od njegovih prvih muzikoloških spisov, ki so raziskovali kajkavske stare cerkvene pesmi, razširjene delno še danes tudi v Prekmurju, od njegovih prvih razprav o slovanskem predenju in tkanju, do pregledov razvoja naše stroke tudi pri Slovencih in razprav o naših kulturnih območjih ter do njegovih nastopov na sestankih Alpes Orientales v Sloveniji in zunaj nje, kjer je govoril predvsem o slovenskih etnoloških vprašanjih. In tu bodi omenjeno njegovo nastopanje z raznimi predavanji na oddelku za etnologijo naše filozofske fakultete, posebej pa še njegovo stalno gostovanje v letih 1965 - 1967, ko je kot honorarni profesor prihajal dvakrat mesečno predavat o etnologiji neevropskih narodov ter tako pomagal razširiti obseg našega pedagoškega dela in dati našim tedanjim študentom čimveč iz svojega bogatega znanja in prakse.

Naj omenim le še profesorjevo udeležbo na 7. posvetovanju jugoslovanskih etnologov 6. - 10. oktobra 1964 na mariborskem Pohorju, ko smo obiskali tudi Slovenske gorice in Prekmurje, za katerega življenje se je vselej tako zelo zanimal. In še njegovo udeležbo na zborovanju na Otočcu, odkoder smo obiskali del Dolenjskega in Belo krajino v oktobru 1973.

Ta nujno površni pregled ne bi bil popoln, ko bi ne omenil tudi Gavazzijevih osebnih in pismenih stikov z drugimi slovenskimi starejšimi kolegi, od N. Županiča in Fr. Kotnika do R. Ložarja (posebno 1941 - 1944), posebej pa še B. Orla, ki mu je napisal prisrčen nekrolog v nemškem strokovnem glasilu; in do N. Kureta, Milka Matičetovega ter še mlajših. In poudariti je treba še njegovo sodelovanje v Slovenskem etnografu in Traditiones tako s članki, posebej *Predsvadbeno »hoditi (iti) po pitanju«* (5-6) in *Davna diaspora Slovenaci u Tirolu* (7-9), kot s številnimi ocenami domačih in tujih strokovnih del, v katerih je bilo in bo ostalo toliko novih, koristnih misli. Slovenska strokovna literatura ga je stalno zanimala, pa tudi razvoj in napredek naših etnoloških ustanov. Profesor Gavazzi je bil velik tudi kot človek, kot osebnost, ki je s kolegialno, prijateljsko besedo vselej našel pot do nas vseh, ki je rad pomagal, ki se je šalil z veselimi, tolažil žalostne in nesrečne. Njegov vzor do konca delavnega patriarha naše znanosti in stroke nam je mnogim pomagal že s svojimi deli in svojim delovanjem na zagrebški univerzi. Bil je eden izmed nas, nobene meje nismo čutili med njim in nami, bili smo srečni, da smo vsaj od daleč bili njegovi izredni študentje, ki smo vsaj malo ustregli njegovim željam in zahtevam. Naj bo tudi ob koncu tega v težkih razmerah pisanega pregleda njegovega tako plodnega in vzornega življenja ter dela izrečena rajnemu profesorju Milovanu Gavazziju prisrčna zahvala za njegov vzor in njegovo delo ter vse pobude in vso pomoč tudi slovenskim etnologom!

V marcu - juniju 1992.

Zusammenfassung

Lebenslauf und wissenschaftliche Tätigkeit von Milovan Gavazzi

In Zagreb ist am 20. Januar 1992 der Senior der kroatischen und europäischen Ethnologie, Prof. Milovan Gavazzi verstorben. Nachdem der Verfasser einige Stellungnahmen zu Arbeit und Bedeutung angeführt hat, stellt er seinen Lebenslauf dar. Geboren wurde er am 18. März 1895 in Gospić, absolvierte Gymnasial- und Universitätsstudien - Philosophie, Slavistik und Deutsche Sprache - in Zagreb und das letzte Semester in Prag. Er war (1918 - 1923) als Gymnasialprofessor in Zagreb tätig, dann als Kustos im Ethnographischen Museum bis 1927 - inzwischen studierte er noch ein Jahr Ethnologie in Prag, als er zum außerordentlichen Professor der Ethnologie an der Philosophischen Fakultät in Zagreb ernannt wurde. Dort war er bis zu seiner Versetzung in den Ruhestand 1965 tätig. Er hielt noch weiter Vorlesungen und leitete die Postdiplom- und Doktorstudien. Ehrenmitglied vieler wissenschaftlicher Gesellschaften, wurde er auch zum

Mitglied der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb gewählt, worauf er einige Jahre später verzichtete, blieb jedoch auswärtiges Korrespondenzmitglied der Slovenschen Akademie der Wissenschaften und Künste.

Der Verfasser stellt ausführlich Gavazzis museologische wie auch seine pädagogische und organisatorische Arbeit an der Universität dar. Nachdem er Gavazzis musikologische Tätigkeit, mit welcher er seine wissenschaftlichen Forschungen begonnen hatte, zusammenfaßte, versucht der Verfasser Gavazzis theoretische und methodologische Orientierung zu charakterisieren, die am deutlichsten in seinem Aufsatz *Ein wissenschaftlicher Werdegang - Gedanken, Arbeitsmethoden und Erfahrungen* zum Ausdruck kam. Unaufdringlich folgte er der kulturhistorischen Ethnologie von F. Gräbner und W. Schmidt, die vor allem aus seiner Abhandlungen über die *Kulturanalyse der kroatischen und balkanischen Volkskultur* (deutsche Fassung: *Der Aufbau der kroatischen Volkskultur*. Bässler-Archiv für Völkerkunde XX., 1937) zum Ausdruck kam. Die vorliegende Abhandlung charakterisiert zuerst jene Werke Gavazzis, (darunter auch das unvollendete Buch *Pregled etnografije Hrvata - Die Übersicht der kroatischen Ethnographie*, 1939), die die kroatische Volkskultur darstellen: *Godina dana hrvatskih narodnih običaja - Das kroatische Jahresbrauchtum* (1939, neue Auflage 1989), und *Hrvatska narodna umjetnost - Die kroatische Volkskunst* (1944). Gavazzi widmete sich besonders der Erforschung der Entwicklung der *Großfamilie auf dem Balkan* (ersch. in: *Die Kultur Südosteuropas*, München 1934). Einige grundlegende Arbeiten von Milovan Gavazzi über die kroatische und altslawische Volkskunde erschienen kurz vor seinem Hinscheiden im Buch *Baština hrvatskoga sela - Das Erbe des kroatischen Dorfes* (Zagreb 1991). Eine umfangreiche kroatische Auswahl seiner in verschiedenen Sprachen veröffentlichten Abhandlungen wurde unter dem Titel *Vrela i sudbine narodnih tradicija - Quellen und Schicksale völkischer Überlieferungen* - Zagreb 1978, 290 S. herausgegeben.

Der zweite Hauptbereich von Gavazzis Forschungen war die altslawische Kultur, deren Elemente er in der heutigen Kultur der Südslawen suchte. Darüber schrieb er mehrere Abhandlungen in verschiedenen Sprachen. Die umfangreichste Synthese ist das Büchlein *Sudbina stare slavenske baštine kod Južnih Slavena - Das Schicksal des altslawischen Erbes bei den Südslawen* (1959); die etwas kürzere Zusammenfassung darüber ist die Abhandlung *Das Kulturerbe der Südslawen im Lichte der Völkerkunde* (Die Welt der Slawen I, 1956). In mehreren Abhandlungen präsentierte Gavazzi das kulturgeographische Bild der Verbreitung verschiedener Kulturelemente und -strömungen: *Zur ethnologischen Problematik Südosteuropas* (Actes du IV Congres... Vienne, 1956), *Die Kulturgeographische Gliederung Südosteuropas* (Südostforschungen XV., 1956), *Die Kulturzonen Südosteuropas* (Südosteuropa-Jahrbuch II., 1957).

Milovan Gavazzi untersuchte eingehend auch einige südeuropäische Gebiete, so den Balkan (*Beiträge zur balkanischen Wort- und Sachkunde*, 1968; *Die Schichtung der romanischen Kulturelemente Südosteuropas*, 1968), und Pannonien (*Kultúrarámlatok Pannóniában*, Ethnographia 1947; *Der Aufbau der Volkskultur und der Bevölkerung Südpannoniens*, Ethnologia Slavica 1971). Einige seiner Forschungen galten der Megalithkultur in Südeuropa (*Zum Megalithentum Südosteuropas*, *Paiduma* X/2, 1964), weiters den orientalischen Elementen in verschiedenen Kulturzonen, den mediterranen Faktoren, besonders aber auch dem alpinen Gebiet in Slovenien und Kroatien (*Zur volkskundlichen Erforschung der Beziehungen des Ostalpenraumes und seiner östlichen Grenzgebiete*, *Alpes Orientales*, Ljubljana 1959; *Die Reichweite der ostalpinen Kultureinflüsse auf die benachbarten Gebiete Südosteuropas*, *Volkskunde im Ostalpenraum*, Graz 1961; *Vor- und Frühgeschichtliches in der Volksüberlieferung im Ostalpenraum*, *Alpes Orientales* V, 1969).

In den letzten Dezennien schloß sich Milovan Gavazzi der von Ungarn und Slowaken initiierten Erforschung der karpatischen Regionen in mehreren tschechisch- und kroatisch verfaßten Abhandlungen an.

Doch auch breitere europäische Kontakte blieben ihm nicht fern; so untersuchte er *Die Nutznießung des Tangs in den Volksüberlieferungen der europäischen Meeresküsten* (1974) und auch einige nordeuropäische Probleme wie z.B. *Zum Problem der Verwandtschaft der wolgafinnischen und der südosteuropäischen Fransenschürzen* (1965); *Zur Frage des Gabelpfostens des sibirischen Volkes Udege* (1970) usw.

Milovan Gavazzi bezog in seine gründlichen Untersuchungen auch archäologische, geographische und besonders sprachliche Probleme und Angaben ein, denn er beherrschte fast alle europäische Sprachen und zog seine umfangreichen Kenntnisse souverän und erfolgreich in seine Forschungen an.

Zum Abschluß seines Beitrages widmet der Autor noch seine besondere Aufmerksamkeit den Beziehungen Milovan Gavazzis zu den slovenischen Fachkollegen, der slovenischen Volkskultur und Volkskunde, mit der er seit Anfang seiner wissenschaftlichen Tätigkeit eng verbunden war.